

GEÇMİŞİN DEĞERİ GÜNÜN SOSYAL PROBLEMİ: YAŞLILIK VE MODERN TOPLUMDA YAŞLI BAKIMI*

THE VALUE OF THE PAST IS THE SOCIAL PROBLEM OF THE DAY: ELDERLY AND ELDERLY CARE IN MODERN SOCIETY

Zeynep ALTUNAY¹

Prof. Dr. Metin ÖZKUL²

ÖZ

Geleneksel yaşam biçiminde yaşlı, aile ve toplum içinde büyük bir değere sahipti. Tüm aile üyeleri yaşlıya saygı gösterir, ihtiyaçlarını karşılar ve hizmet ederdi. Günümüz çekirdek aile yapısında ise yaşlının özellikle sağlık sorunları, barınma ve bakım gibi temel ihtiyaçları gittikçe artan bir şekilde devlet kurumlarının desteği ile karşılanmaktadır. Yaşlının aile içindeki değeri ve statüsü de aile yapısının değişmesine bağlı olarak azalmıştır. Çünkü aile yapısının değişmesiyle birlikte günümüzde yaşlı ve çocuklar beraber ikamet etmemekte, kır kökenli genç kuşak ise kentsel alanda yaşamını sürdürürken bunların ebeveynleri olan yaşlıların çoğunluğu kırsal alanda yaşamaktadır. Kentsel ortamda kadın ve erkek öncelikle birlikte çalışma hayatına katıldığı için, ayrıca mekân farklılıkları, aile birlikteliğine yönelik değer anlayışındaki değişimler vb. nedenlerin göreceli etkilerine bağlı olarak, ailenin genç üyeleri, bakıma ihtiyaç duyan yaşlısına yardımcı olamamakta ve yaşlılar gittikçe artan bir oranda devlet kurumlarından destek almaktadır. Eldeki çalışmada yaşlıların sorunları, değişen aile yapısı, bu değişme sürecine etki eden unsurlar ve toplumsal dönüşüm sonucunda yaşlıya yönelik değerlendirmelerin nasıl olduğu, yaşlı bakımında ailenin rolü ve desteği, ekonomik sistemlerin ve modern kurumsal yapıların yaşlılara yönelik hizmetleri, Zonguldak il merkezi ve mücavir alan sınırları içindeki kırsal nüfus içinden tabakalandırılmış örnekleme yoluyla seçilen yaşlılar üzerinde yapılan ampirik bir çalışmanın bulguları dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Yaşlılık, Yaşlı Bakımı, Geleneksel Toplum, Modern Toplum.

JEL Sınıflandırma Kodları: J11, J12, J14, J17.

ABSTRACT

In the traditional way of life, the elderly used to have a great value in the family and society. All family members used to respect the elderly, satisfy their needs, and serve them. Today, in a modern nuclear family, needs of elderly, which especially include health and social care needs, are increasingly covered by governmental agencies. Importance and social status of the elderly in family have decreased with the changes in family life structures. Together with the changes in the family structures, elderly people and their children started to live far away from each other. While the young generation of rural origin continues to live in urban areas, their parents mostly live in the rural areas. In the urban environment, since women and men primarily participate in working life together, also because of the differences in space, changes in the understanding of value for family unity etc. depending on the relative effects of the causes, the younger members of the family are unable to help the elderly in need of care, and the elderly increasingly receive support from governmental agencies. In the study, challenges of elderly people, changing family structure and the factors that influence this change, the evaluations for elderly people in social change, family role and support in elderly care, assistance of economic support systems and modern corporate structures for the elderly services are explained with the help of findings from stratified sampling of the elderly people from rural population in Zonguldak city center and adjacent areas.

Keywords: Elder, Elderly, Elderly Care, Traditional Society, Modern Society.

JEL Classification Codes: J11, J12, J14, J17

* Bu çalışma Metin ÖZKUL danışmanlığında Zeynep ALTUNAY tarafından hazırlanan ve 22.12.2020 tarihinde savunulan “Sosyo-Kültürel Değişmeler Açısından Yaşlı, Yaşlılık ve Yaşlı Bakımı (Zonguldak Örneği)” başlıklı yüksek lisans tezinin alan araştırması verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışma için Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 99/8 sayılı ve 30.11.2020 tarihli etik kurul onayı alınmıştır.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Bilim Uzmanı, zeyneppaltunay95@gmail.com

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, metinozkul@sdu.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

The purpose of this research is to conclude a sociological analysis from stratified sampling of the elderly people from rural population in Zonguldak city center and adjacent areas by considering elder, the elderly, elderly care, family structure and urban-rural classification in Turkish families. Generally, in this study, elder, elderly and elderly care are analyzed. Specifically, behaviors and attitudes towards old age are analyzed in the socio-cultural change context.

Design/methodology/approach:

In this study, considering theoretical framework and subject specialty, both quantitative and qualitative research methods are used. The practical research is done with the survey method of stratified random sampling that is considered to represent the entire population. A questionnaire, consisted of structured and semi-structured questions, is designed. Interviews, observations and oral interviews are used as data collection methods. Research data is collected with the structured interviews, all of which includes a 20-25 minute face-to-face oral stimuli and responses to the questionnaire. Raw data collected from structured interviews is imported and analyzed with statistical programs in computer environment. In statistical analysis, Chi-square test is used to determine relationship between dependent and independent variables.

Findings:

With the percent of 44.8, the individuals constituting the sample group are concentrated in the 65-69 age group. The percent of 58.1 are female elderly people and 41.9 are male elderly. 73.5 percent of the elderly individuals are married, 23.4 are widowed, 1.7 are divorced and 1.4% are single. When education level is evaluated, percent of 43.4 are literate and primary school graduates. 47.5 percent of the elderly were born in the village, 30.4 percent in district and 22.1 percent in the city center. While the percent of 48 live with their partner, 10.4 percent live alone. 37.3 percent of the elderly individual's monthly income is 1001-2000 TL. According to occupational groups, female elderly people are housewives the percent of 69.3 and male elderly people are retired the percent of 95.4. The percent of 57.6 elderly individuals are retired. 69.2 percent of the sample group has at least one chronic disease. In addition, 25.1 percent of them have at least one disability. It was determined that 90.4 percent of them were not in need of care. 57 percent of elderly individuals have a good relationship with their partners. 28.7 percent of the sample group has an average of 3 children. 58.9 percent of the elderly who have children have a good relationship with their children. The frequency of meeting with their children is 47.8 percent every day, 27.2 percent 1-2 times a week. 83.4 percent of them have at least one grandchild. 55.5 percent of the elderly who have grandchildren have a very good relationship with their grandchildren. 69.4 percent of elderly individuals have good relations with their neighbors. The frequency of meeting with their neighbors is 43.1 percent 1-2 times a week, 38.1 percent every day. Worshipping is among the most favorite activities during the day 21 percent of among the activities which are desired to be done but cannot be done are the chores 16,6 percent. 84.6 percent of the sample group is not a member of organizations such as associations or foundations. Health services are in the first place for expectations of 50.6% of elderly individuals from the public sphere. 68.2 percent of the elderly are satisfied with the services provided by the state to the elderly. 73.5 percent of elderly individuals are satisfied with their lives. 80.2 percent of the elderly living alone but it is not a problem for their. 46 percent of the sample group is worried about the future. The definition of old age according to the sample group is as follows; biological inadequacy the percent of 37.3, narrowing of the environment the percent of 18.8, the process that must be lived the percent of 16.4, deterioration of health the percent of 11.8, maturation and respect the percent of 9.6. 6 percent of elderly individuals do not feel old. It has been stated that the positive aspects of old age are maturing 25.3 percent, receiving attention 19.8 percent, ending responsibility 19.3 percent, having grandchildren 16.9percent and taking turns 4.1percent. 14.7 percent of the elderly state that old age does not have a positive aspect. The negative aspects of old age are physical inadequacies 42.4 percent, health problems 32.3 percent, loneliness 10.6 percent, other (economic distress and inability to explain herself/ himself to family members) 5.1percent, hopelessness 4.3 percent and age progression 3.6 percent. 1.7 percent of elderly individuals think that old age does not have a negative aspect. 81.7 percent of the sample group thinks that preparations should be made for the old age period starting from the youth period. 71.3 percent of the elderly do not feel excluded or ignored. 54 percent of the individuals in the sample group have a relative who can meet their care needs in their household. 80 percent of the elderly do not want to stay in a nursing home and 61.2 percent think that the elderly should primarily live in their own home. 89.4 percent of elderly individuals want home care services. 70.1 percent of the elderly think that family members should primarily take a role in home care services. 82.7 percent of the sample group think that the technological, economic and medical developments experienced today have improved elderly care, and 81.9 percent stated that they benefited from elderly care services.

Conclusion and Discussion:

The majority of older people expect moral attention from their children and grandchildren. This expectation indicates that the relationship between young and old has changed. In addition, the inability to establish a face-to-face relationship with their children shows that primary social relations have lost their importance. The "lack of communication" and "unconformity" are the reasons for dissatisfaction with the people around them, and "loneliness" and "indifference and neglect of children" are the reasons for being dissatisfied with life. These findings show that traditional social relations have weakened, and the young-old relationship has changed to the detriment of the elderly. Most of the elderly individual population stated that they preferred home care services. At the same time, they have institutional care demands, such as health checks at home, cleaning assistance, daily food service, elderly home / elderly care home.

1. GİRİŞ

Endüstrileşme ve modernleşme süreçleri açısından belirli bir mesafe almış günümüz toplumlarında doğurganlık oranının azalması ve ortalama insan ömrünün uzaması sonucunda yaşlı nüfusun, oransal olarak süreklilik karakteri taşıyan bir artış eğilimine girdiği görülmektedir. Yaşlı nüfusun diğer nüfus kategorilerine göre oransal artışı toplumsal birtakım sorunların da oluşmasına neden olmaktadır. Görece ve tedricen yaşlı oranının genel ve çalışan nüfus açısından artması, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma, ayrımcılık ve bakım yetersizliği gibi problemler yaşamasını da beraberinde getirmektedir (Özgür ve Sabbağ, 2014, s. 46). Yaşlı nüfus artışı hem makro ölçekte çeşitli sosyal harcamaların artmasına neden olmakta hem de gündelik yaşamda yaşlı bireylerin sosyal, fiziksel, psikolojik birtakım ihtiyaçlarının karşılanmasını güçleştirmektedir. Geleneksel toplumda aile içinde giderildiği için büyük bir sorun olarak görülmeyen yaşlı bakımı ve yaşlılıkla ilgili diğer problemler (Ceylan, 2015, s. 32) günümüz toplumları açısından tüm toplumun sorunu haline gelmiş bir olgudur. Özellikle bakım sorununun toplum açısından genel bir sorun haline gelmesi başta kamu olmak üzere, tıp, aile kurumu ve ekonomi kurumu içinde çeşitli bakım politikalarının oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik girişimlerin de artırılması gereğini beraberinde getirmektedir (Özkul vd., 2017, s. 368).

Yaşlı nüfusun artışı ve bunun beraberinde getirdiği toplumsal yaşlanma gibi demografik yapıdaki değişimler, toplumsal gelişimin izin verdiği imkânlar dâhilinde yavaş yavaş geleneksel aile özelliklerinin değişimini de beraberinde getirmiştir. Geleneksel aile içinde saygın ve işlevsel bir konumu olan yaşlı bireyler, modern kent toplumunda bu konumlarını yitirmişlerdir. Kentleşme ve endüstrileşmenin hızına bağlı olarak, özellikle kırdan kente göçün bir sonucu olarak; yaşlı kuşak ile genç kuşak aile üyeleri önce mekânsal ayrı kalma ya da uzaklaşma şeklinde bir değişime maruz kalmış, daha sonraları yaşlıya duyulan yakınlığın, duygusal bağlılıkların, bunların teşvik ettiği yaşlıya karşı sorumluluk anlayışının ve bu anlayış kapsamında üstlenilen yükümlülüklerin de değişimi söz konusu olmuştur. Günümüzde bakıma ihtiyaç duyacak yaşa gelmiş yaşlılar açısından artık aile modeli bakımı yerine kurum bakımının tercih edilmesi gibi eğilimler hem yaşlı bakımıyla ilgili sorumluluk ve yükümlülük anlayışının değişimine işaret eden hem de yaşlı bakımının artık toplumun tümünü ilgilendiren bir sosyal sorun alanı haline geldiğinin göstergesi olarak anlaşılmalıdır (Bulduk, 2014, s. 55).

Geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçiş yapan Türk ailesi, köyden kente göç sonucunda kentsel alanın gerektirdiği yaşam tarzına zorunlu olarak uyum sağlamak durumunda kalmaktadır. Kente uyuma yönelik çabalar ise özellikle geniş aile ilişkilerini ve bağlarını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla geleneksel Türk ailesinin yaşam biçimi de değişmektedir. Türk ailesinin dönüşümüne yönelik yapılan bir çalışmada, kent yaşam mekânları içinde yaygın olan apartman yaşamının komşuluk ilişkilerini zayıflattığı, kadınların ev ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla iş hayatına girdikleri ve çocukların kreşe, aile büyüğü olan yaşlıların da huzurevi ya da bakım merkezlerine yönlendirildiği tespit edilmiştir (Yılmaz, 2012, s. 59). Günümüz Türkiye'sinde geleneksel toplum hayatını, ortak gelenek, değer, aile/akrabalık ilişkileri ve dayanışmacı toplumsal ilişkiler çerçevesinde yaşama deneyimine en fazla sahip olanlar yaşlılardır. Dolayısıyla ailenin modern hayata uyum sağlayıcı değişimi hem duygusal olarak hem de moral olarak en çok yaşlıları etkilemektedir. Zira modern hayat yaşlı ve yaşlılara karşı algıyı değişime uğratmıştır. Günümüzde yaşlılık, sorunlarla tanımlanan bir yaşam dönemi haline gelmiştir.

Geleneksel yaşam koşullarında doğup sosyalleşme süreçlerini daha çok o koşullarda yaşamış yaşlılar ile modern kent yaşamında doğup sosyalleşmiş yaşlılar arasında toplumsal değişimin etkileri bakımından farklar bulunmaktadır. İki farklı yaşam biçimini yaşayan yaşlı bireylerin aile yaşantısı, sağlık durumları, ekonomik durumları, eğitim düzeyleri, hayata bakış açıları, sosyal ilişkileri, gelecekle ilgili beklentileri, aile içindeki sorumlulukları ve rolleri de farklıdır. Bu çalışmada, bahsi geçen farklılıklar dikkate alınarak, öncelikle yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarına yönelik, literatüre dayalı bir analiz yapılmış, Türkiye'de yaşlılık sürecini etkileyen faktörler ile geleneksel ve modern toplumda yaşlılara sunulan bakım hizmetlerine değinilmiştir. Son olarak kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan yaşlılardan oluşan bir örneklem üzerinden elde edilen bulgular, yaşlı yaşamı ve yaşlı bakımı değişkenleri açısından analiz edilmiştir.

2. YAŞLANMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE YAKLAŞIMLAR

'Yaş' kavramı kronolojik ve biyolojik olarak iki farklı şekilde açıklanabilmektedir. Kronolojik olarak yaş kavramı, bireyin doğumundan şu anda bulunduğu ana kadar olan süreci ifade eder. Biyolojik yaş ise, bireyin şu ana kadar var olduğu zaman dilimini açıklar (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s. 16). Yaşlılık olgusunun dönemden döneme, toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişmesi sebebiyle kronolojik olarak bir yaş sınırı belirlemek güçtür. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre yaşlılık dönemi 65 yaş ve ilerisi olarak tanımlanmaktadır (Canatan, 2016, s. 139).

Yaşlılık, biyolojik bir süreç olmakla birlikte; bireyin çalışma hayatı, beslenme şekli, kronik rahatsızlıkları, engel durumu, yaşam biçimi, sosyal ve psikolojik yapısı, aile üyeleri ve çevresiyle olan sosyal ilişkileri, toplumsal konumu ve statüsü gibi faktörler nedeniyle bireysel değişiklikler gösterir (Kırdı vd., 2009, s. 52). Yaşlılık, yaşın getirisi olan davranışlardaki değişiklikler ve bazı fonksiyonlardaki kısıtlamalardan dolayı birey için belirsizlik, sıkıntı, zorluk ve kayıpların olduğu bir dönem olmaktadır (Demirbilek, 2005, s. 210). Yaşlılık, fizyolojik, ruhsal ve sosyolojik kayıpların yaşandığı bir süreç olarak (Özmete, 2017, s. 20); bireyin ölüm düşüncesiyle yüzleştiği, sağlık problemlerinin olduğu, vücudunda birtakım değişimlerin meydana geldiği, yalnızlık durumunun kendini gösterdiği, önceki yaşam evrelerinde edindiği statüsü ve rollerini yitirdiği ve çoğunluk açısından gelirin azaldığı bir dönem olarak kabul edilir (Salur, 2018, s. 9). Dolayısıyla yaşlılık, biyolojik, kronolojik, sosyal ve ekonomik olarak açıklanabilen bir kavramdır. Doğum kadar doğal ve geri döndürülemeyen bir süreç olarak her bireyin, hayatı boyunca edindiği bilgi ve tecrübeleri sonucunda olgunlaştığı bir evredir (İnce, 2017, s. 84). Biyolojik olarak yaşlılık ölümün yaklaşması, işitme, görme gibi duyu organlarında yavaşlamanın meydana gelmesi ve fiziksel anlamda güç yetersizliklerinin oluşmasıdır (Özkul ve Kalaycı, 2015, s. 260).

Dünya Sağlık Örgütü, yaşam süresinin uzadığını belirterek, ilk defa 1963 yılında kronolojik yaşla ilgili bir sınıflandırma yapmıştır. Buna göre, 45-49 yaş arası orta yaş, 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-84 yaş arası ihtiyarlık, 90 yaş ve üzeri ise ileri ihtiyarlık olarak sınıflandırılmıştır. Günümüzde ise 18-65 yaş aralığını genç olarak kabul eden DSÖ, 65-74 aralığını genç yaşlı, 74-84 aralığını yaşlı, 85 ve üzeri yaştakileri ise çok yaşlı olarak sınıflandırmaktadır. Dolayısıyla DSÖ yaşlılık başlangıcını 65 yaş olarak kabul etmektedir (Elbaş ve Arpacı, 2003, s. 119).

Sosyal bakımdan ele alındığında yaşlılık, toplumun bireyi “yaşlı” olarak gördüğü bir evredir (Durgun, 2015, s. 21). Birey açısından sosyal yaşlılık, bireyin içinde yaşadığı toplumdaki sosyal ilişkileri, aile hayatı, rolleri ve görevlerinin değişmesi ve yeni hayat tecrübeleri edinmesidir. Belli bir toplum içinde doğup hayatını sürdüren birey, diğer toplum üyeleriyle etkileşim içine girerek ve sosyalleşerek var olan rol ve sorumluluklarını devam ettirir. Ayrıca bu dönemde yeni rol ve sorumluluk alanları da edinir (Şentürk, 2018, s. 29-30). Örneğin; kadın için gençlik döneminde edindiği annelik rolüne, yaşlılık döneminde anneannelik, babaannelik rolü eklenir. Erkek ise gençlik döneminde edindiği baba rolünün yanına yaşlılık döneminde dede/büyükbaba rolünü de devralır (Canatan, 2008, 15).

Ekonomik yaşlılık ise bireyin iş yaşamının sona ermesi, emeklilik dönemine girmesi ile başlayan bir dönemdir (Durgun, 2015, s. 21). Bireyin artan yaşından dolayı çalışma hayatına devam edememesi sonucu topluma ekonomik olarak bir yarar üretmemesi durumudur. Emeklilik döneminde bireyin geçmiş dönemine kıyasla daha az gelir sahibi olması, emeklilik gelirinin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde yeterli olmaması ve yaş aldıkça artan sağlık sorunlarından ötürü daha çok hastalanması, gelirinin önemli bir kısmını hastane ihtiyaçları için kullanması bireyi ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir (Canatan, 2008, s. 16).

Yaşlılık olgusu ve yaşlılık dönemini daha iyi anlamlandırmak amacıyla yaşlılık kuramlarına ya da yaklaşımlarına da değinmek gerekir. Bu kuramlar, yaşlı bireylerin toplumsal sistemdeki rollerinde ve statülerinde meydana gelen değişimleri ve bireylerin bu değişimlerden nasıl ve ne kadar etkilendiğini açıklamaktadır. Yaşlılık kuramlarından biri olan *yaşamdaki geri çekilme kuramına* göre birey, mevcut toplumsal sisteme uyum sağlamalıdır. Zira toplumsal sistem istikrarlı bir işleyiş içindedir. Değişen husus, yaşlanan bireyin yaşam koşullarıdır. Bundan dolayı birey yaşlılık dönemine kendini hazırlama ve uyum sağlama noktasında zorlanır, rollerini ve aktivitelerini yavaş yavaş bırakmak durumunda kalır (Durak, 2012, s. 273). Yaşlılığı, toplumsal ve yapısal perspektiften ele alan bu kuram, yaşlanma, yaşlılık ve yaşlı ile toplum arasındaki ilişkileri inceler. Yaşlılıkta bireyin sosyal rol ve görevlerinden kendi isteği doğrultusunda geri çekildiğini ifade eder. Bu geri çekilme süreci, birey ve toplumun istekleri ile gelişir ve yaşlı, bu süreçten mutsuz değildir. Geri çekilme sürecinde yaşlıların bıraktığı yerlere gençler geçmektedir. Yaşlıların toplumdaki geri çekilme isteği doğal ve yaşlıların ihtiyaçlarına uygun bir durum olarak düşünülmektedir. Şöyle ki, yaşlı sosyal ilişkilerden geri çekildiği için kendisiyle ve geçmişleriyle ilgilenme şansını elde eder ve kurama göre yaşlının bu şekilde mutlu olduğu kabul edilir (Tufan, 2014, s. 15-18).

Bir diğer kuram olan *aktivite kuramı* ise geri çekilme kuramına karşı çıkararak yaşlılık döneminde bireyin bazı kayıplarının yerini yeni kazançlarla doldurarak denge sağladığını ifade eder (Şentürk, 2018, s. 124). Kurama göre, biyolojik, fiziksel ve sağlıkla ilgili değişimler dışında yaşlının sosyal ve psikolojik ihtiyaçları orta yaştaki bireylerle farklılık göstermez. Yani yetişkinlik dönemindeki davranışlar yaşlılık dönemindeki davranışları etkiler. Bireyin etkinliklerinin azalması, içinde yaşadığı toplumdaki ya da toplumsal çevresinden kaynaklanır. Toplum

bireyi yalnız bırakabilir. Ancak yaşlı birey, yetişkinlik dönemindeki etkinliklerini sürdürmek ister; bırakmak zorunda olduğu etkinliklerin yerine farklı etkinliklerle devam eder (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s. 145-146).

Süreklilik kuramı, yaşlanma sürecinde bireyin geçmiş yaşamında elde ettiği yaşam biçimini, alışkanlıklarını ve tercihlerini korumaya çalışacağını ileri sürer. Bireyin aktif olmasını ve hangi rollerini devam ettireceğini, ekonomik durumu, sağlık koşulları ile geçmişteki ve şu anki tercih ettiği yaşam biçimine bağlı olduğunu savunmaktadır (Şentürk, 2018, s. 129). Sürekliliğin var olması için birey, yaşam biçimini ve tecrübelerini destekleyecek sosyal ilişki ve sosyal çevreye ihtiyaç duyar. Süreklilik kuramı, yaşamdan geri çekilme ve aktivite teorilerinin eksikliklerine karşı, üçüncü bir sosyal-psikoloji kökenli yaşlılık kuramı olarak, ortaya çıkmıştır. Kurama göre, bireyin yaşam doyumu için başarılı yaşlanma önem taşır. Başarılı yaşlanma için kabul edilmiş kurallara uymaktan çok yaşlı kendi yaşam tarzına göre hareket etmelidir (Canatan, 2008, s. 53-54).

Son olarak *modernleşme kuramı* “yaşlandıkça toplumsal saygınlığın ve değer azaldığı” görüşüne dayanmaktadır (Müftüler, 2018, s. 64). Toplumların modernleşme sürecinde, yaşlıların toplumsal konumunda bir gerilemenin olduğunu iddia etmektedir. Endüstrileşme ile birlikte modern toplumda yaşlı insanlara verilen değer ve önem azalmıştır. Modernleşme kuramı hızla değişen bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ile bu değişimlere eş zamanlı olarak vakıf olamayan yaşlıların temsil ettikleri sosyal statülerin gerektirdiği rolleri gerektiği gibi oynamakta da zorlandıklarını ileri sürer. Dolayısıyla modernleşme kuramı sürekli değişen, gelişen bilgi ve teknolojinin yaş ilerledikçe temsil edilememesi yaşlıların sosyal işlevlerinin körelmesine yol açmakta ve geleneksel toplumun bilge kişisi olarak saygınlık atfedilen yaşlıların modern toplumdaki rolünün ve statüsünün zayıfladığı sonucuna ulaşmaktadır. Bunun dışında kentleşme, endüstrileşme ve sosyal hareketlilik gibi faktörler de geniş ailelerin çekirdek aileye dönüşmesine ve gelir kaynaklarının farklılaşmasına yol açmış, yaşlıların geleneksel toplumdaki gibi aile ekonomisini temsil kabiliyeti yok olmuş ve aile üyeleri açısından yaşlı merkezi konumunu kaybetmiş ve bundan dolayı oluşan zorunlu bağılıklar zayıflamıştır. Sonuç olarak modernleşme kuramı bilimsel ve teknolojik değişimlerin yaşlıların yaşam tecrübesinin ve bilgisinin geleneksel değerini azalttığını ve endüstriyel örgütlenme ve çalışma hayatının gerektirdiği yaşam tarzının aile üyeleri arasına soktuğu fiziki mesafe, mesleki ve gelir kaynaklarındaki farklılaşma gibi nedenlerin; yaşlıların geleneksel statüsündeki saygınlığını daha subjektif ve duygusal bağılıklar düzeyine indirgediğini, bunun da yaşlılık statüsünün fonksiyonel işlevlerine yönelik rollerinden kaynaklanan saygınlığını, özellikle aile üyeleri nezdinde zayıflatıldığını ve yaşlıların onlardan beklentilerini karşılama düzeyini azalttığını ifade eder (Akın, 2003, s. 50).

3. YAŞLILIK SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Toplumsal kurumlardan biri olan aile, genellikle toplumsal örgütlenmenin en küçük ancak en önemli yapısal birimi olarak kabul edilir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de birincil grup ilişkileri ve aile üyeleri arasındaki ilişkiler toplumsal örgütlenme için büyük bir değer taşımaktadır. Fakat endüstrileşme ve kentleşme gibi sosyal değişim unsurları toplumsal değerlere etki ederek aileyi ve toplumsal yapıyı da değişime uğratmıştır. Örneğin; daha önceleri ailenin yerine getirdiği eğitim, hasta bakımı, çocuk ve yaşlı bakımı gibi görevleri artık okullar, hastaneler ya da devlet kurumları üstlenmişlerdir. Geleneksel toplumda baskın olan birincil grup ilişkileri, endüstrileşme ve modernleşme sürecinde hemen her tür toplumsallıklar açısından ikincil grup ilişkilerine dönüşmüştür (Kongar, 1991, s. 65).

Kültürel değerlerin en çok temsil edildiği ve somutlaştığı Türk aile yapısında, yaşlı ve yaşlılık her zaman önemsenen sosyal bir unsur olmuştur. Ancak tedricen değişen sosyo-ekonomik koşullar, geleneksel aileyi kentlere yönelik göçer yoluyla bölmeye başlamış, daha yakın süreçlerde yerini çekirdek ailelere bırakmış, henüz ileri endüstri toplumlarındaki kadar olmasa da özellikle kentsel yaşam mücadelesinin zorlukları ve ekonomik çalışma koşullarının gerekliliklerinden dolayı kadın ev dışında çalışma hayatına katılmaya başlamıştır. Sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimler ile kültürel değerlerdeki değişimler geleneksel toplum yapısında yaşlılık değerine yüklenen anlamı da değişime uğratmıştır. Bu değişimler en çok yaşlılık kategorisindeki nüfusu etkilemiş geçmişin saygın değeri olarak görülen yaşlılık statüsü artık yaşlıların arzu etmediği, aile üyelerinin de duygusal bağılıklar dışında toplumsal bir yarar beklemediği bir dönem olarak düşünülmektedir (İnce, 2017, s. 87-88).

Kırsal yaşam alanlarında ve görece geleneksel hayatın yeterince dönüşmediği yerleşim birimlerinde yaşlıların bakım, barınma ve temel ihtiyaçları eşi, çocuğu ya da yakın akrabaları tarafından karşılanmaktadır. Bu yerleşim birimleri; genel ekonomik örgütlenmesinin tarım, hayvancılık gibi genellikle aile üyelerinin birlikteliğiyle yapılan işlerin yoğunluk kazandığı, yeterince endüstrileşmediği ve endüstriyel iş bölümünün yeterince yaygınlaşmadığı ya da endüstriyel işlerden elde edilen gelirle aile geçiminin sağlanamadığı yerler olarak düşünülebilir. Ancak bunun

da ölçülmesi oldukça zordur. Zira göç veren, dolayısıyla geleneksel ailenin bölünmesine, üyelerinin birbirinden uzaklaşmasına imkân veren yerler de bu tür endüstrileşme ve kentleşmede gecikmiş yerlerdir. Dolayısıyla bu tür yerler hem göç dolayısıyla yaşlıların yalnızlaştığı alanlar olduğu kadar henüz göçe tabi olmamış aileler açısından geleneksel ilişkilerin de baskın olarak sürdürüldüğü alanlardır. Bu iki olgusal durum diyalektik olarak birbirini etkileyerek, yaşlılar açısından, aile üyelerinden beklenen geleneksel talepleri de canlı tutmaktadır. Ancak günümüzde gelinen noktada eğitimin etkisi, mesleki istihdam koşulları ve kolaylığı gibi faktörlerin oluşturduğu yaşam tarzı, çekirdek ailenin baskın aile tipi haline gelmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu değişim yaşlıya yönelik geleneksel değerlerin yüklediği yükümlülüklerin baskısını da hafifletmiş, yaşlılar gerek duyduklarında aile üyelerini yanlarında görmekte büyük zorluklar çekmeye başlamışlardır.

Günümüzde yaşlılara yönelik ilgiyi ve aile içinde bakımını zorlaştıran nedenler şunlardır;

- Yetişkin çocukların kente göç etmesi sonucu yaşlıların köy ya da kırsal etkinliklerin baskın olduğu alanlarda kalması,
- Kent ortamında ekonomik sebeplerden dolayı hane içinde yaşlılara ayrılacak bir mekânın bulunmaması,
- Genç ve yaşlı arasındaki sosyal farklılıklardan kaynaklanan aile içi uyumsuzluklar
- Kadınların iş hayatına girmesi sonucu yaşlılara bakacak kişinin bulunmaması (Türel, 2003, s. 82).

Türk toplumunun geleneksel yapısında önemli bir değeri bulunan yaşlıların aile içindeki konumunun değişimine yönelik belirli bir tarih vermek zor olsa da genel olarak bu değişimin 1950'lerden itibaren başladığı kabul edilebilir. Tarımsal alanlardaki makineleşmenin itici gücü ve endüstriyel istihdam alanlarının genişlemesi, kent yaşamının bireye yönelik destekleyici örgütlü kurumlarının hem kapsamı hem de çeşitliliği anlamında artan cazibesi kırdan kente göçün en önemli nedenleri olarak kabul edilir. Geleneksel yaşamın temsilcisi olarak düşünebileceğimiz kır nüfusu 1927 nüfus sayımında toplam nüfusun %75,8'ini oluşturmaktaydı. 1950'ye kadar sadece %0,8'lik bir azalmanın görüldüğü kır nüfusu, bu tarihten sonra anılan sebeplerle hızlı denilebilecek bir göç sürecine girmiş ve 1960'da %68,1'e, 1970'de %61,5, 1980'de %56,1'e düşmüştür. 1950'de kır nüfusu toplam nüfusun dörtte üçünü oluştururken, 2000'li yılların başına doğru kır nüfusunun oranı %34'e 2010 yılına gelindiğinde ise toplam nüfusun dörtte birine kadar düşmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018; Sevinç vd., 2018, s. 74) Göçler yoluyla geleneksel ailenin bölünmesinin de başlangıcı olan bu süreç, ileriki zamanlarda eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik gibi örgütlü kurumsal oluşumların da yaygınlaşmasına bağlı olarak, geleneksel ailenin her yeni gelen kuşak açısından biraz daha değişmesi, çözülmesi gibi sonuçlara yol açmıştır (Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 92).

Toplumsal değişim üzerinde yapısal nedenlerin yanında kentsel yaşamın kendine uygun birey tipini inşa edici özellikleri de rol oynar. Zira modern kent yaşamının oluşturduğu koşullar öncelikle bireylerin kendi çıkarları peşinde koşmasını teşvik eder. İş bölümü ve uzmanlığa yönelik ekonomik faaliyet bir taraftan bireysel özgürlüğü teşvik ederken diğer yandan da bireylerin sosyal zamanını istediği biçimde kullanmasını zorlaştırarak onları kısıtlı zaman aralığında en rasyonel ve öncelikli çıkarlarını temin edecek ilişkilere zorlar. Dolayısıyla bu koşullar, kırsal alanda, birlikte yaşamın oluşturduğu duygusal bağlılıkların zayıflamasına, rasyonalite ve hesapçı çıkar ilişkilerinin peşinde koşmayı zorunlu kılar (Simmel, 2009, s. 88-102). Gündelik kent yaşamının doğasından kaynaklanan bu koşullar ve etkiler kente göç etmiş ancak kırdan sosyalleşmiş ilk kuşaklar açısından belirgin bir şekilde etkili olmasa bile daha sonraki kuşaklar açısından duygusal bağlılıkların azalmasına ve geleneksel değerlerin yerine rasyonel tutumların daha baskın olduğu ilişkilere doğru bir değişimin oluşumuna yol açar.

Geleneksel aile yapısında yaşamın hemen her aşamasında ve her konusuyla ilgili meşguliyetlerde beraber yaşayan aile bireyleri kent hayatı ile birlikte hem ortak mekândan hem de birbirlerinden uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Çocuklar geleneksel eğitim yerine kurumsal eğitime tabi olmuş, kadınlar kendi kapalı ev ekonomisi içinde ve aile hayatının gereksinimleri çerçevesinde bir iş bölümüne tabi iken, tıpkı erkekler gibi ev dışında, başkalarının işlerinde iş hayatına bireysel olarak katılmaya başlamışlardır. Böylelikle kadınlar ailenin gelir getiren bir üyesi olmuş, iş hayatında ve kamusal alanda yer edinmişlerdir. Dolayısıyla kadınların aile içinde üstlendikleri görevler de toplumsal kurumlar tarafından karşılanmaya başlamıştır (Bayer, 2013, s. 112-113). Geleneksel aile yapısında ailenin birlikte yaptığı ekonomik yarara yönelik etkinliklerin yanında çocuk ve yaşlı bakımını da üstlenen kadının bu işlevleri kent yaşamında görece zayıflamıştır. Kırsal alandaki sosyal baskının kentlere taşınmaması, kadının ekonomik gelir getirici faaliyetlere daha yoğun olarak katılması gereği, kurumsal desteklerin varlığı, bireyci düşünüş ve yaşayış biçiminin öne çıkması vb. nedenler yaşlıların geleneksel toplumdaki beklentilerinin artık kent gerçekliğinin bir parçası olmadığını göstermektedir (Yılmaz, 2012, s. 62).

Bir ülkenin toplam nüfus içindeki yaşlı nüfus oranının %7'nin üstünde olması, o ülkenin yaşlanmaya başlayan bir nüfusa sahip olduğu anlamına gelmektedir (Arpacı, 2005, s. 26). Modern toplumlarda nüfusun yaşlanması görece doğum oranlarındaki azalmanın yanı sıra ortalama yaşam süresinin uzamasıyla ilgilidir. Bu eğilimin devam edeceği varsayımıyla dünyada yaşlı nüfusun çocuk nüfusunu 2047 yılında geçeceği tahmin edilmektedir (Nirun, 1994, s. 137; Reed vd., 2015, s. 44). Türk toplumunun yaşlı bir toplum olarak isimlendirilmesine de neredeyse ramak kalmıştır. 65 yaş üstü nüfusta hızlı bir artış gözlenmektedir. 2014 verilerine göre 65 yaş üstü yaşlı nüfus 6 yıl içinde %21,9 artış göstererek %8 düzeyinden %9,1 oranına yükselmiştir. TÜİK (2020)'in yapmış olduğu projeksiyonlara göre 65 yaş üstü nüfus kategorisi 2023'te Türkiye'nin artık 'yaşlı toplum' olarak nitelenmesine yol açacak %10 oranını 0,2 puan geçmesi beklenirken, en geç 2060 yılında %22'inin üzerine çıkacaktır.

Çekirdek aile yapısına doğru değişim; kadının toplumsal rollerinin aile dışıyla ilişkilenebilmesi, kentsel ortama uyumlu nitelikli bireyin yetişmesinde gelirin önemli bir işlevi olması ve ailelerin bakabilecekleri kadar çocuk yapma eğilimine girmesi, doğum kontrol yöntemlerinin kolaylaşması ve yaygın kabul görmesi gibi nedenler çocuk sayısının azalmasında en etkili olanlardır (Özbay, 2015, s. 77). Diğer yandan yaşam kalitesine yönelik kamusal yatırımlar, sosyal güvenlik desteklerinin genişlemesi, sağlık hizmet ve teknolojilerinin gelişimi, birey başına düşen sağlık yatırımları ve personelinin yıllar içinde artması, bireylerin hijyen koşullarına yönelik bilinçlilik düzeylerindeki gelişme vb. nedenler de ortalama ömür beklentisinin uzamasına yol açmıştır. Dolayısıyla çocuk doğumlarının azalışı ile yaşlı nüfus artışı arasındaki bu paradoksal ilişki toplumların görece farklı oranlarda yavaş yavaş yaşlanmasına neden olmaktadır. Öte yandan ailenin küçülmesi, aile büyükleri ile bağların zayıflaması ve yaşlı nüfus artışına paralel olarak yaşlı sorunlarına yönelik kamusal politika ve yatırımların birbirine koşut bir şekilde gelişmemesi gibi nedenler de yaşlılığın toplumsal bir sorun haline gelmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak yaşlılık kategorisi; tüm bu değişimlerin kümülatif sonucu olarak, toplumsal sorun üreten bir nüfus kategorisi haline gelmektedir. Yaşlılık gerek yalnızlaşma ve bakım ihtiyacı gibi bireysel sorunların giderilmesi bakımından ve gerekse ekonomik bütün gereksinimler açısından üretken olmayan bir nüfusu temsil etmesi gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Abay vd., 2012, s. 9; Yılmaz, 2012, s. 86). Ayrıca yaşlılık dönemine yönelik bu tür toplumsal sorunlar zengin, fakir, gelişmekte olan ya da gelişmiş tüm ülkelerde ekonomik büyümeyi kesintiye uğratmaktadır. Sağlık, bakım ve sosyal güvenlik alanındaki hizmetlerin karşılanmasında ihtiyaç duyulan finansman kaynaklarının yaratılmasında güçlükler oluşturmaktadır ve çalışan nüfusun vergi yükünü artırmaktadır (Saygılı, 2011, s. 11).

4. TÜRKİYE'DE YAŞLILARA YÖNELİK SUNULAN BAKIM HİZMETLERİ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 'bakım'ı, bireylerin kişisel ihtiyaçlarını sağlamada ve yaşam kalitesini sürdürmede başarılı olamaması ve yaşamının sürekliliği için aile, akraba veya tıbbi çalışanların ve diğer uzmanların desteğine gereksinim duyması olarak tanımlamaktadır (Durgun, 2015, s. 141). Bakım hizmeti, amacına, süresine, hizmetin verildiği yere ve hizmeti alan kişiye göre değişmektedir. Bakım hizmetleri, tıbbi ve sosyal bakım gereksinimi duyan kişilere bir kurumda veya yaşlının evinde verilebilmektedir. Bireyin içinde bulunduğu duruma göre bakım hizmetleri kısa süreli veya uzun süreli olarak gerçekleştirilmektedir.

19.yy'dan günümüze yaşanan demografik gelişmelerle yaşam beklentisinin uzaması ve buna bağlı olarak ileri yaşta görülen yaşla bağlantılı hastalıkların artması sonucunda bakıma muhtaç yaşlıların nüfusu da çoğalmaktadır. Doğurganlığın azalması ile yaşlısına bakması beklenen genç nüfusun; yukarıda değinilen çeşitli kentsel yaşam koşullarının etkisiyle bakım görevini üstlenmek istememesi, yaşlıların bakım sorununa aile dışında çözüm aranmasını gerektirmiştir (Korkmaz ve Yazıcı, 2014, s. 29). Türkiye'de de geçmiş dönemlerden beri sürdürülmeye çalışılan gelenek ve kültürel yapıya uygun yaşlı bakımı kasaba ve kırsal alanlarda, aile içinde karşılanmaya çalışılmaktadır. Fakat zaman içinde genç nüfusun kentlere taşınması ve yine yukarıda bahsedilen yaşam tarzı farklılaşması nedeniyle yaşlı bireyler çevrelerinde kendisiyle ilgilenecek kişileri bulamaz hale gelmişlerdir. Yaşlıların bakım ihtiyacı, günümüzde ve gittikçe artan bir şekilde devletin, kamusal hizmet amaçlı sivil toplum örgütlerinin ya da kâr amaçlı özel girişimlerin karşılanması gereken bir sorun alanı olarak görülmeye başlanmıştır.

4.1. Geleneksel Türk Toplumunda Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetleri

Geleneksel toplumda, yaşam beklentisi günümüze oranla görece düşüktür (Tufan, 2014, s. 41). Sağlık ve beslenme koşullarının yetersizliği, salgın hastalıklar, ağır çalışma koşulları, hijyen koşullarının yetersizliği, kıtlık ve savaşlar nedeniyle yaşlılık, sınırlı sayıda bireyin tecrübe ettiği bir dönem olmanın yanında hem bireysel hem de toplumsal bir ayrıcalık olarak görülmüştür. Bu koşullar geleneksel toplumda, bugün için çok genç yaş denilen yaşlardaki bireylerin, yaşlılık dönemini deneyimlemesini engellemekteydi (Ceylan, 2015, s. 47).

Ekonomik etkinliklerin tarıma dayalı olduğu geleneksel yaşam biçiminde, üretimde genellikle başta aile üyelerinin kendileri olmak üzere organik enerji kullanılmakta ve üretim ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmaktaydı. Güçlü bir ilişki birliği yaratan bu yaşam mücadelesi geleneksel geniş aile yapısında bireyler arasında yaş, cinsiyet, beceri düzeyi, ekonomik temsil ve geleneksel otoriteye atfedilen meşruiyet gibi kıstaslara bağlı olarak oluşan hiyerarşik bir düzeni de gerekli kılmaktaydı. Ailenin yaşlı üyeleri de, bu kıstaslara bağlı olarak toplumda oldukça değerli ve saygın bir konumda tutuluyordu (Canatan, 2008, s. 39). Bu yaşam biçiminde yaşlı daima saygı görür ve her zaman en önemli karar mercii olarak kabul edilir. Aile içinde ekonomik, politik, dini ve sosyal her alanda ona danışılır, fikri alınır ve çoğunlukla ailenin maddi ihtiyaçları yaşlı tarafından karşılanır. Babanın hayatta olduğu süreçte erkek çocuğa ailesiyle aynı evde ikamet etmesine izin verilir, iş kurulu ya da babanın işi çocuğu tarafından sürdürülür. Bunun karşılığında ise erkek çocuğun eşi yani gelin ya da kız evlat yaşlı bireyin bakımını üstlenmektedir (Türel, 2003, s. 83).

Türk toplumunda örf, adet ve dini inançların etkisiyle bakıma muhtaç bireyler, aileleri ya da yakın akrabaları tarafından kendi sosyal, ekonomik imkânları dâhilinde koruma altına alınmıştır (Seyyar, 2013, s. 65). Toplumumuzdaki birinci ve gelenekselleşmiş bakım modeli; yaşlıya, engelliye veya hastaya aile içinde tüm bireyler tarafından beraber bakmak, bunların yetersiz olması durumunda akrabalar ve komşuların da yardımını almak şeklindedir. Yaşlının yemeğini yedirmek, kıyafetini yıkamak, ilacını vermek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak aile üyelerinin tümünün görevleri olarak görülür ve uygulanmaya çalışılır (Tomanbay, 2015, s. 141). İslamiyet öncesi dönemde de Türk destanlarında içinde yaşlıların da olduğu yoksullara yardım etmek, yoksulları giydirmek, açları doyurmak yerleşik bir töre haline gelmiştir. Türk boyunda bey olabilmenin şartları arasında da açların doyurulması, yoksulların giydirilmesi, hastalara ve yaşlılara yardım edilmesi gibi töreler bulunmaktadır (Durgun, 2015, s. 177). Osmanlı devlet yönetimine göre ise yoksulluk devletin sorumluluğu değil öncelikle geleneksel aile yapısı içinde çözülmesi gereken toplumsal yardımlaşma ve dayanışma şeklidir (Özensel, 2015, s. 162). Osmanlı Devleti'nde sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı kamusal ve kurumsal alanda sosyal bakım hizmetleri yetersiz olsa bile bakıma muhtaç yaşlılar, aile/komşuluk ilişkileri sayesinde ve sivil sosyal dayanışma aracılığıyla her zaman korunmuşlardır (Seyyar, 2013, s. 69-70).

4.2. Modern Türk Toplumunda Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetleri

Modernleşme kavramıyla ifade edilmek istenen ve genel kabul gören anlam; endüstri devrimi sonrası toplumsal yapılarda meydana gelen değişimlerle ilgilidir. Bunlar; bilim, teknoloji, üretim biçimleri, kentleşme, hukuk, yönetim biçimleri gibi birçok alanla ilgisi olan değişimlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi konumuz açısından modernleşmenin getirdiği en somut değişimler, geleneksel yaşamda kırsal alanda yaşayan nüfusun çok büyük bir oranda kentlerde yaşamaya başlaması ve aile içinde karşılanan hizmetlerin formel kurumlar aracılığıyla yerine getirilmesidir (Mutlu vd., 2016, s. 59).

Yukarıda da kısmen değinildiği üzere, geleneksel toplum yaşamından modern toplum yaşamına geçişle birlikte toplumsal ve siyasal düzeni sağlayan değer ve normlarda da değişimler meydana gelmiştir. Çalışanlar açısından gelirin bireyselleşmesi, ekonomik etkinliklerin evden ayrılması ve başlı başına en önemli gündelik uğraş haline gelmesi nedeniyle bireylerin birbirine ayırabileceği serbest zamanın kısalması, kent yaşamının getirdiği toplumsal özgürlükler, gündelik hayatın sosyal çeşitliliğini yaşamaya yönelik talep ve arzular geleneksel toplumdaki homojen ilişkilerin değişmesini de beraberinde getirmiştir (Simmel, 2013, s. 99-100). Dolayısıyla gelenek ve modern arasındaki değişimi yansıtan en görünür özellik, geleneksel yapıdaki kolektif ilişkilerin modern toplumda bireysel ilişkilere dönüşmüş olmasıdır (Akkaş ve Tekir, 2013, s. 9). Endüstrileşme; bilimsel bilgi ve onun ürünü olan teknolojik destek ile önce uzmanlığa dayalı işbölümünü yaratmış, işbölümü üretimin artmasını sağlamış ve endüstriyel istihdam alanlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak nüfusun kentlere göçü, kırsal tarım toplumu özelliğinin kaybolmasına yol açmıştır. Kentel ve endüstriyel koşullar birincil ilişkilerin yerine ikincil ilişkilerin daha baskın hale gelmesine neden olmuştur (Özgür ve Sabbağ, 2014, s. 45). Bu nedenle geleneksel toplum yapısındaki küçük gruplar içinde var olan koruyucu, destekleyici, dayanışmacı ve yardımlaşmaya dayalı sosyal ilişkiler ve akrabalık ilişkileri modern toplumda zayıflamıştır (Kalaycı ve Özkul, 2017, s. 95). Bu değişimin bireysel ve toplumsal anlamda en önemli mağduru yaşlı nüfus kategorisinde olan bireyler olmuştur. Yaşlanan bireyler değişen aile yapısı nedeniyle gittikçe yalnızlaşmışlar, toplumsal saygınlıkları geleneksel statüdekinin aksine ailedeki nesnel işlevlerine bağlı olmaktan uzaklaşmış, duygusal bağlılık seviyesine inmiş ve kendilerinden beklenen roller de oldukça sınırlanmıştır. Bu sonuçlar, modern dünyada yaşlılara yönelik bazı kamusal hizmetlerin üretilmesi gereğini doğurmuştur. Bu hizmetler aracılığı ile sosyo-ekonomik olumsuzluklara karşı yaşlıların koruma altına alınması amaçlanmıştır. Yaşlılıkta ekonomik yetersizliklerle baş edebilme, sağlık

sorunlarının ücretsiz çözümü gibi ihtiyaçlar için sigorta uygulamaları, fiziki yeterliliği elverdiği ölçüde çalışma hayatından ve toplumsal yaşamdan izole olmanın önlenmesi, kurumsal bakım hizmetlerinin sağlanması gibi sosyal hizmet ve yardım uygulamaları bu politikalarından bazılarıdır. Türkiye’de de kurumsal bakım, gelir güvencesi ve ekonomik destek yaşlılara sunulan hizmetler arasındadır. Yeterliliği ve niteliği tartışılmakla birlikte ülkemizde sosyal devlet olmanın gerektirdiği sorumluluk ile bu sosyal politikaların birçoğu hukuki düzenlemelerle belirlenmiş ve uygulamaya konulmuştur (Kayagil, 2015, s. 217). Örneğin 2022 sayılı kanuna göre, 65 yaşını geçmiş olan yardıma muhtaç ve kimsesiz yaşlılara aylık maaş verilmektedir (Özmete, 2017, s. 47). 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlıların maaş ödemesi, ücretsiz sağlık hizmeti, kurum bakımı, giyim, ev eşyası ve kış mevsimi için yakıt yardımı sosyal devlet olmanın gerekliliği olarak devlet tarafından karşılanmaktadır (Mavili, 2015, s. 7). Ayrıca ülkemizde “Yeşil Kart” hizmeti ile yetersizliği olan yaşlılara maddi yardım da sağlanmaktadır (Tufan, 2014, s. 100). Ülkemizde yaşlılık hizmetleri içinde yerel yaşlılık hizmetleri önemli bir yer tutar. Bu hizmetler ihtiyaç sahibi bireylere ulaşılması ve onların çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda yardım sağlamaktadır (Zıplar, 2015:191). Bu hizmetler; SGK sigorta hizmetleri, genel sağlık sigortası, emekli aylıkları, emekli dul ve yetim maaşı, eşi vefat eden yaşlı kadınlara verilen ekonomik destek, yaşlılara yönelik ücretsiz veya indirimli seyahat imkânı, çeşitli indirim ve vergi avantajları, sivil toplum kuruluşları ve vakıf yardımları yaşlıların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir (Karakuş, 2018, s. 89). Bunların yanında yaşlı bireylere barınma imkânı sunan Huzurevleri ve Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, yaşlılara uzun süreli bakım sağlayan kuruluşlardır. 60 yaş ve üzeri yaşlı bireylerin barınma ihtiyacını sağlamak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulan sosyal hizmet kuruluşlarına Huzurevi denilmektedir (Başak vd., 2015, s. 120). Ülkemizde ilk Huzurevi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olarak 1966 yılında Konya’da, ikincisi ise Eskişehir’de hizmet vermeye başlamıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2007, s. 18). Yaşlılara bakım ve barınma hizmeti veren bu kurumların ilk kuruluş amacı sadece yalnız kalmış ve geliri olmayan yaşlılara yöneliktir. Kuruluşundan günümüze Huzurevlerine yönelik toplumun ortak kanaati genellikle kimi kimsesi olan yaşlıların burada kalmasının toplumsal değerlere uygun olmaması şeklindedir. Ev ortamından uzak olduğu için burada yaşamak yaşlı açısından çaresizlik anlamına gelmekle birlikte toplumsal çevre tarafından yaşlı yakınlarının bir nevi ahlaksızlığı olarak görülmüş ve olması gereken; ‘yaşlının ailesinin yanında yaşlanması’ düşüncesi daha fazla kabul görmüştür. Günümüzde aynı toplumsal kabul yaygın olarak taşınmakla birlikte yavaş yavaş değişen aile yapısı ve sosyal yaşamla birlikte, yaşlı bireyler huzurevinden yararlanmayı gönüllü olarak kendileri istemeye başlamışlardır. Özellikle eğitilmiş ve orta gelirli yaşlılar, çocuklarına yük olmak istemedikleri, onların yanında rahat edemedikleri ve yalnız yaşamayı seçtikleri için huzurevini tercih etmektedirler (Demirbilek, 2005, s. 225).

Kurum bakımının maliyetli ve yetersiz oluşu, bazı ülkeleri bakım sigortası ve sosyal yardım programları kapsamında evde bakım hizmetine yönlendirmiştir (Koçman, 2006, s. 11). Ülkemizde de yaşlılara yönelik bakım hizmetleri, geleneksel ailenin çekirdek aileye dönüşümünün hızına ve yaygınlaşmasına koşut olarak kamu destekli evde bakım hizmeti ve kurum bakımı şeklinde dönüşmektedir (Tomanbay, 2015, s. 143) Evde bakım hizmeti yaşlı, engelli, kronik hastalığı olan ya da iyileşme sürecindeki bireylerin kendi ev ortamında, sosyal hayattan ayrılmadan bakımının sağlandığı, yaşamlarının geri kalanını mutlu ve huzurlu bir şekilde sürdürmesine yardımcı olan ve bakımı sağlayan aile üyeleri üzerindeki sorumluluğu hafifletmeye çalışan bir hizmettir (Saygılı, 2011, s. 113). Türkiye’de evde bakım hizmetleri kamu yönetimi tarafından gelir ve ihtiyaç duyulan hizmetleri ulaştırmak çerçevesinde teşvik edilmektedir. Bu destekler doğrultusunda evde bakım hizmetleri fiili olarak, bireyin yakın bir akrabası tarafından ya da özel bakım merkezinde istihdam edilen bakıcı bir personel tarafından sağlanmaktadır. Bu hizmet modeli; yaşlı birey ailesinden ve kendi ev ortamından ayrılmak istemediği için Türk kültürüne, geleneklerine ve inanç yapısına uygun bir yaşlı bakım modeli olarak düşünülmektedir. (Özmete, 2017, s. 30). Ayrıca evde bakım modelinin uygulanması; sağlık giderlerinde maddi harcamaların azaltılması, bireye kendi ikametgâhında huzurlu bir şekilde yaşam sunması açısından önem arz etmektedir (Ersanlı, 2008, s. 185).

Diğer bir hizmet modeli ise sayısı oldukça az olmakla birlikte (Bulduk, 2014, s. 7) gelişmiş ülkelerde yaygın bir hizmet olan gündüzlü yaşlı bakım merkezleri, kendi evinde tek başına ya da çocukları ile birlikte yaşayan ancak bakım ihtiyacını karşılayacak kimsesi olmayan yaşlıların gündüz ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bakım hizmetleri sunmak şeklindedir (Kırdı vd., 2009, s. 155). Bu bakım şekliyle, özellikle Demans, Alzheimer gibi hastalığı olan yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak, boş zamanlarını değerlendirebilecek sosyal aktiviteler oluşturmak ve sosyal ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, sağlık, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamada yardımcı olmak, rehberlik ve danışmanlık yapmak, karşılamakta güçlük çektikleri ihtiyaçlarında ve günlük yaşam faaliyetlerinde destek olmak amaçlı hizmetler yürütülmektedir (Zıplar, 2015, s. 185).

5. YAŞLILIK VE YAŞLI BAKIMINA İLİŞKİN AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA (ZONGULDAK ÖRNEĞİ)

5.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma verileri Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 99/8 sayılı ve 30.11.2020 tarihli etik kurul onayına uygun bir şekilde elde edilmiştir. Araştırmanın evrenini Zonguldak ili merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı köylerde yaşayan 65 yaş ve üstü nüfus oluşturmaktadır. Evrenin tespit edilmesinde Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerinden yararlanılmıştır. Bu verilere göre Zonguldak ilinde ikamet eden 65 yaş ve üstü toplam nüfus 71.298'dir (TÜİK, 2018).

Araştırmanın saha çalışması için evreni temsil edecek örneklem grubu %96 güven düzeyi ve %5 yanılma payı göz önünde bulundurularak tabakalı basit tesadüfi örneklem tekniği ile belirlenmiştir (Raosoft, 2020). Bu amaçla Zonguldak ili, merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı 23 köy şeklinde tabakalara ayrılmıştır. Her tabakanın evren içindeki ağırlığı hesaplanmış ve evren içindeki oranına göre basit rastlantısal örneklem tekniği ile örneklem grubu belirlenmiştir. %96 güven düzeyi ve %5 yanılma payına göre örneklem büyüklüğü 415 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya kesinlik kazandırmak, yanılma payını düşürmek ve araştırma sürecinde soru formlarıyla ilgili olası eksiklikler/yanlışlık ve geçersiz cevaplar olabileceği düşünülerek güven düzeyi %96 olarak belirlenmiştir. Bu sayı evrenin yaklaşık %4'üne denk gelmektedir.

Araştırmada hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ilk olarak TÜİK verileri dikkate alınarak temsili bir örneklem grubu seçilmiş ve literatür bilgilerinden yararlanılarak, belirlenen hipotezleri sınamaya yönelik, yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış soruların yer aldığı bir görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma verileri merkez ilçe ve köylere ziyaretler sonucu ulaşılan 65 yaş üstü bireylerle yüz yüze görüşme tekniği uygulanarak elde edilmiştir. Gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerin bazılarında yaşlı bireylerin mental rahatsızlıkları, görüşme esnasında oluşan psikolojik durumları ve işitme kaybı nedeniyle aile üyelerinden yardım alınmıştır. Görüşme formunda örneklem grubunun demografik özelliklerini, sosyo-ekonomik durumlarını, sağlık, engellilik ve bakıma muhtaçlık durumlarını, günlük yaşam aktivitelerini ve yaşlılık dönemine ait çeşitli özelliklerini içeren sorulara yer verilmiştir.

Saha çalışması sonucunda araştırma grubu nicel ve nitel özellikleriyle betimlenmiş, sahada elde edilen veriler bilgisayar ortamında sosyal bilimler alanında kullanılan istatistik programına yüklenerek değerlendirilmiştir. İstatistiksel çözümlenmelerde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için Ki-Kare testi kullanılmıştır. Test sonuçları hipotez ve varsayımlar doğrultusunda düz, çapraz ve ilişkisel tablolar şeklinde oluşturulmuş; tablolara yönelik yapılan yorumlar ve çıkarımlar ilgili değişkenler dikkate alınarak bu çalışmaya aktarılmıştır. Ayrıca verilerin yorumlanmasında sahada yapılan gözlemler ve örneklem grubundaki bireylerin görüşleri de dikkate alınmıştır.

5.2. Araştırmanın Varsayımları

Araştırma iki temel hipotez üzerinden kurgulanmıştır. Ayrıca her iki hipotez; yaşlı yaşamını somutlaştırmaya yönelik değişkenlerin sınanabilirliğini ve ilgili verilerin toplanabilmesi imkânını artırmak için kendi içinde alt hipotezlerden oluşmaktadır.

Temel Hipotez 1: Toplumsal ve kültürel yaşamdaki değişimlerin toplumsallaşma ve gündelik yaşam süreçlerine etkisi, geleneksel toplumsal ilişkileri ve genç-yaşlı ilişkisini yaşlıların aleyhine olacak şekilde değiştirmiştir.

Alt Hipotezler:

1. Yaşlı bireyin sahip olduğu demografik (yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim düzeyi) ve sosyo-ekonomik (mesleki konumu, gelir düzeyi, sosyal güvencesi, aile yapısı) özellikleri yaşlılık döneminde bireyin toplum ve aile içindeki rolünü ve konumunu etkilemektedir.
2. Yaşlı bireyin sahip olduğu demografik (yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim düzeyi) ve sosyo-ekonomik (mesleki konumu, gelir düzeyi, sosyal güvencesi aile yapısı) özellikleri yaşlılık döneminde bireyin arkadaş çevresi, komşuları ve akrabaları ile olan ilişkilerini etkilemektedir.
3. Günümüz toplumunda genç ve yaşlı kuşak arasındaki farklılıklar, yaşlı bireylerin kendilerini, toplumsal ortamdan dışlanmış ve yalnızlaşmış olarak hissetme durumlarını etkilemektedir.

4. Yaşlı bireylerin sağlık düzeyleri ve bakım ihtiyacının aile üyeleri tarafından karşılanıp-karşılanmama durumu, kendilerini toplumsal ortamlardan (farklı düzeylerde) dışlanmış ve yalnızlaşmış hissetme durumlarını etkilemektedir.

Temel Hipotez 2: Modernleşme süreciyle birlikte toplumsal yapıda yaygınlaşan formel kurumsal yapılanma ve oluşumlar bireyci-pragmatik insan tipinin yaygınlaşmasına yol açmış, bunun yarattığı bir sonuç olarak da; yaşlıların geleneksel bakım beklentileri, yerini kurumsal bakım taleplerine bırakmıştır.

Alt Hipotezler:

1. Sosyal ve kültürel yaşamdaki değişimler ile yaşlılığın değerlendirilmesi arasında bir ilişki vardır.
2. Sosyal ve kültürel yaşamdaki değişimler ile toplumsal bir sorun olarak değerlendirilen yaşlı bakım sorununun oluşması arasında doğrudan bir ilişki vardır.
3. Sosyal ve kültürel yaşamdaki değişimler ile yaşlı bakımının kurum bakımı ya da evde bakım olarak ayrıştırılması arasında ilişki vardır.
4. Sosyal ve kültürel yaşamdaki değişimler ile yaşlı bireyin genç kuşaklar tarafından bağımlı ve yük olarak görülmesi arasında ilişki vardır.

5.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın yapıldığı Zonguldak il nüfusunun %11,9'u 65 üstü yaş kategorisini oluşturmaktadır. 65 yaş üstü nüfusun genel nüfus içindeki oranı cinsiyet açısından incelendiğinde %6,58'ini kadınlar, %5,30'unu ise erkekler oluşturmaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireyler 65-69 yaş grubunda yoğunluk göstermektedirler (%44,8). Zonguldak ili merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı köylerde ikamet eden 65 yaş üstü nüfusta kadın yaşlıların erkek yaşlılardan daha fazla olması nedeniyle araştırmada kadın yaşlıların oranının erkek yaşlılara göre yüksek olmasına dikkat edilmiştir. Buna bağlı olarak örneklem grubunun, %56,3'ü kadın yaşlılardan, %43,7'si ise erkek yaşlılardan oluşmaktadır. Yaşlı bireylerin %73,5'i evli, %23,4'ü dul, %1,7'si boşanmış ve %1,4'ü bekârdır. Eğitim düzeyleri itibarıyla, %43,4'ü okur-yazar ve ilkökul mezunudur ve %17,8'i okur-yazar değildir. Okur-yazar olmayan erkeklerin oranı kadınlara göre düşüktür.

Yaşlıların %47,5'i köy, %30,4'ü ilçe ve %22,1'i il merkezi doğumludur. %48'i eşi ile birlikte yaşamakta iken %10,4'ü yalnız yaşamaktadır. Yalnız yaşayanların %67,4'ü kadınlardan %32,6'sı ise erkeklerden oluşmaktadır. %90,1'i mülkiyeti kendisine ait bir evde yaşamakta olup %97,6'sının ikamet ettiği evde kendilerine ait bir odası bulunmaktadır. Yaşlı bireylerin %37,3'ünün evine giren toplam aylık geliri 1001-2000 TL'dir. Ekonomik açıdan %35,7'si gelir yetersizliği yaşadığını düşünmektedir. Gelir yetersizliği yaşadığını düşünenler bu durumun en önemli sebebinin emekli aylığının az olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir (%41,9). Meslek gruplarına göre bakıldığında kadın yaşlılar ev kadını (%69,3), erkek yaşlılar ise emekli (%95,4) statüsünde yoğunluk göstermektedir. Yaşlı bireylerin %57,6'sı emeklidir. Emekli maaşlarını %75,2'si SSK, %15,9'u Emekli Sandığı ve %6,3'ü BAĞKUR üzerinden almaktadır. Emekli olmaya hak kazanan yaşlı bireylerin %38,5'i emeklilik ikramiyesini ihtiyaçları için kullanmıştır.

Yaşlılık döneminde sağlık probleminin olmaması neredeyse kaçınılmazdır. Örneklem grubunun %69,2'sinin en az bir kronik hastalığı bulunmaktadır. Bunun yanında yaşlı bireylerin %25,1'inin en az bir engeli bulunmaktadır. Engeli bulunan yaşlıların %44,2'sinin bedensel, %25'inin görme, %20,2'sinin işitsel ve %10,6'sının zihinsel engeli vardır. Bakıma muhtaçlık durumlarına bakıldığında ise %90,4'ünün bakıma muhtaç olmadığı, daha doğrusu kendi bakımını yapabildiği belirlenmiştir. Bakıma muhtaçlık durumu ile engellilik durumu arasında anlamlılık olmakla birlikte engel durumu olan yaşlı bireylerin, %35,6'sı bakıma muhtaçtır. Yaşlı bireylerin %90,1'i bakım ihtiyacını bizzat kendisi karşılarken %8,2'sini aile üyesi ve %1,7'sini bakıcı karşılamaktadır.

Yaşlı bireylerin eşleriyle arasındaki ilişki düzeyine bakıldığında, %91,8'inin eşleriyle arasında uyumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Eşlerinden bekledikleri davranış biçimleri arasında, "karşılıklı saygı ve sevgi" (%36,7), "güler yüzlü ve anlayışlı olması" (%33,4), "huzurlu bir ev ortamı sağlaması" (%8,9) ve "ihtiyaçlarını karşılaması" (%8,2) bulunmaktadır. Örneklem grubuna göre çocuk sahibi olmak ya da olmamak büyük bir anlam ifade etmektedir. Çünkü yaşlı bireyler temel ihtiyaçlarının karşılanması, hastalık ve bakıma muhtaçlık gibi durumlarda çocuklarını bir kurtarıcı olarak düşünmektedirler. Örneklem grubunu oluşturan yaşlı bireyler ortalama 3 çocuğa sahiptirler. Çocuk sahibi olan yaşlıların yaklaşık %92'sinin çocuklarıyla arasındaki ilişki olumlu düzeydedir. Çocuklarından bekledikleri davranış biçimleri arasında, "saygı ve ilgi" (%24,5), "yardımcı olmaları" (%20,5),

“ziyaret etmeleri” (%9,9) ve “birlikte yaşamak” (%5,9) bulunmaktadır. Çocuklarıyla görüşme sıklığı, %47,8’i her gün, %27,2’si haftada 1-2 kez şeklindedir. Yaşlı bireylerin %83,4’ünün en az bir torunu bulunmaktadır. Torun sahibi olan yaşlıların %97,1’inin torunlarıyla arasındaki ilişki de oldukça yüksek düzeyde olumludur. Torunlarıyla arasındaki ilişkisi kötü olan yaşlı yoktur. Torunlarından beledikleri davranış biçimleri arasında, “saygılı olmaları” (%46), “ziyaret etmeleri” (%16,5), “okuyup, iş sahibi olmaları” (%13,6), “arayıp sormaları” (%11,3) ve “devlete yararlı bir birey olmaları” (%4,3) bulunmaktadır.

Örneklem grubunun çoğunluğu yalnız ya da sadece eşleriyle birlikte yaşadığı için çocuklarından bulamadıkları sosyal desteği komşuları, arkadaşları ve yakın çevresinden beklemektedirler. Yaşlı bireylerin %90,4’ünün komşularıyla arasındaki ilişki olumlu düzeydedir. Komşularından beledikleri davranış biçimleri arasında, “vakit geçirmek” (%41,2), “saygı ve sevgi” (%16,6), “yardımlaşma” (%10,6) ve “anlayış” (%8,4) bulunmaktadır. Komşularıyla görüşme sıklığı, %43,1’i haftada 1-2 kez, %38,1’i her gün şeklindedir. Kardeş, akraba ve arkadaş gibi yakın çevreyle olan sosyal ilişkilerine bakıldığında, %79,5’i yakın çevresinde bulunan insanlardan memnundur. Yakın çevresindeki insanlardan memnun olmama nedenleri “beraberliğin olmaması” ve “iletişimsizlik” (%23,1), “dedikodu” ve “menfaatçi ilişkiler” (%20,5) ile “huzursuzluk” (%12,8) şeklindedir. Yaşlı bireylerin yakın çevresinden (arkadaş, kardeş ve akraba) beledikleri çeşitlilik göstermektedir. Yakın çevreden ilk beledikleri karşılıklı saygı ve sevgidir (%24,6). Hoşgörü (%18,6), huzurlu bir ortam (%17,8), birlik ve beraberlik (%11,1) ve yardımlaşma (%5,3) yakın çevreden beklenen diğer davranışlar arasındadır.

Boş zaman etkinlikleri, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonraki kalan sürelerinde hobilerini gerçekleştirdikleri ve eğlenmeye ayırdıkları vakitte yaptıkları sosyal etkinliklerdir. Sosyal etkinlikler yaşlılık döneminin psikolojik ve sosyal ihtiyaçları açısından en çok önemsenen etkinliklerdir. Sosyal etkinlikler yaşlı bireylerin çevreleriyle ilişki kurma yoluyla hem yalnızlık duygusundan uzaklaşmasını sağlamakta hem de gerektiğinde çeşitli yardım ihtiyaçlarını gidermekte ve yaşama ümitlerini canlı tutmaktadır. Örneklemimizi oluşturan yaşlı bireylerin bir gün içinde yapmaktan en çok hoşlandıkları meşguliyetler çeşitlilik göstermektedir. Gün içinde yapmaktan en çok hoşlanılan meşguliyetler şunlardır; ibadet etmek (%21), arkadaşlarla vakit geçirmek (%12,8), bahçeyle uğraşmak (%9,9), yürüyüş yapmak (%7,2), gazete, kitap okumak (%6,3), ev işleri (%5,5), yemek yapmak (%5,3), eşyle vakit geçirmek (%5,1), torunlarla vakit geçirmek (%4,3), televizyon izlemek (%4,1), uyumak/dinlenmek ve işinde çalışmak (%3,1), bulmaca çözmek ve balık tutmak (%2,7), müzikle uğraşmak (%2,4), alışveriş yapmak (%2,2), el işi yapmak (%1,7) ve internette oyun oynamak (%0,6). Örneklem grubunun %18,8’i gün içinde yapmak isteyip de yapamadığı bir meşguliyetin olmadığını ifade etmiştir. Diğerleri açısından gün içinde yapmak isteyip de yapılamayan meşguliyetler ise şunlardır; ev eşleri yapamamak (%16,6), yürüyüş yapamamak (%14), seyahat edememek (%10,8), ihtiyaçlarını karşılayamamak (%8,2), spor yapamamak (%5,5), sosyal faaliyetlere katılamamak (%5,1), aile üyeleriyle vakit geçirememek (%4,6), ibadet edememek (%3,6), istediği yiyecekleri yiyememek (%2,9), insanlara yardımcı olamamak, araba kullanamamak ve kitap okuyamamak (%2,4), işine devam edememek (%1,9) ve dil öğrenememek (%0,8). Yaşlı bireyler, ortalama bir gününü ya da boş zamanlarını; %34,2’si arkadaş ve komşularıyla, %28,7’si eşi ve çocuklarıyla geçirmektedir. Örneklem grubunun %84,6’sı dernek, vakıf vb. kuruluşlara üye değildir. Dernek, vakıf vb. kuruluşlara üyeliği bulunanların %26,6’sı sosyal yardımlaşma ve %14,1’i cami derneklerine üyedir.

Yaşlı bireylerin temel ihtiyaçları; bakım ihtiyacı, sağlık hizmetleri, uygun barınma koşulları ve yeterli ekonomik gelirdir. Kamusal alandan beledikleri de bu ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmektedir. Örneklem grubunun kamusal alandan belediklerinde sağlık hizmetleri ilk sırada yer almaktadır (%50,6). Daha sonra ekonomik güvence (%31,1) ve bakım yardımı (%12) öncelikli talep edilen beledikler arasındadır. Yaşlı bireylerin kamusal alandan beledikleri düzeyini kronik hastalık, bakıma muhtaçlık ve engellilik durumlarının etkilediği gözlemlenmiştir. Nitekim araştırma verilerine göre, kronik hastalığı olan yaşlı bireylerin bakım yardımına ihtiyaç duyma durumu kronik hastalığı olmayanlarla karşılaştırıldığında daha yüksektir. Benzer şekilde bakıma muhtaç ya da engeli olan yaşlı bireylerde bakım ihtiyacı beledikisi daha çok tercih edilen cevap olmuştur. Yaşlı bireylerin ikamet ettikleri yerde kendilerine yönelik olmasını istediği hizmetlerden bazıları şu şekildedir; hastane hizmetlerinin geliştirilmesi (%13), sosyal faaliyetler (eğlence amaçlı organizasyonlar, tiyatro ve sinema gibi gösteriler, yaşlı ve gençlerin bir arada olduğu sohbetler, doğa gezileri ve alışveriş gezisi gibi etkinlikler düzenlenmesi; %12), gençlerin yaşlıları evinde ziyaret etmeleri (%10,2), maddi destek ve evde temizlik hizmeti (%9,4), evde bakım hizmeti ve yaşlı parkı (%8,2), evde sağlık kontrollerinin yapılması (%6,3), eve yakın huzurevi (%5,1) ve yaşlı bakım evleri (%4,8). Örneklem grubu tüm bu beledikisi ve kendilerine ulaşan kamu hizmeti çerçevesinde; %68,2 oranında devletin yaşlılara sunduğu hizmetlerden memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Örneklem grubunu oluşturan bireylerin %73,5'i hayatlarından memnundur. Yaşlı bireylerin, hayattan memnuniyet durumlarını değerlendirirken bazı çevresel faktörleri de dikkate aldığı görülmüştür. Bu faktörler arasında; günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve bunların kullanımı açısından kendisini değerlendirme şekli ve yakın çevresi ile olan ilişkileri bulunmaktadır. Yaşlı bireyler, günümüzdeki teknolojik gelişmelerin hayatlarını kolaylaştırdığı için memnuniyet duyduklarını belirtmişlerdir. Örneğin; kadınlar, çamaşır makinesinin ve bulaşık makinesinin günlük işlerini kolaylaştırdıklarını, erkekler ise televizyon izleyerek gündemden haberdar olduklarını ve bazı zamanlarda telefonda oyun oynayarak günlerini daha aktif geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca teknolojik aletler aracılığıyla çocukları, akrabaları ve arkadaşlarıyla iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Gençlik dönemlerinde bu teknolojik icatlar olmadığı için zorlandıklarını, hayatlarının daha monoton geçtiğini ve günümüzdeki genç kuşağın çok şanslı olduklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan günümüzdeki gelişmelerin ailevi ilişkileri zayıflattığı için bazı durumlardan memnuniyet duymadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukları ile farklı mekânlarda ikamet etmeleri sebebiyle yalnız kaldıklarını ve komşuluk bağlarının zayıfladığını vurgulamışlardır. Çünkü yaşlılık döneminden kaynaklı problemlerle tek başlarına mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sebeple hayattan memnuniyet düzeyleri azalmaktadır. Hayattan memnun olmadığını belirten yaşlı bireylerin memnun olmama sebepleri arasında yaşlı olmaktan kaynaklanan genel sosyal ve fiziksel problemler (%40,7), yalnızlık (%18,5), ekonomik yetersizlikler ile çocukların ilgisizliği ve ihmali (%14,8) ve sağlık sorunları (%11,2) bulunmaktadır.

Örneklem grubunun bireysel yaşamlarına dair ve günümüzdeki yaşlılık dönemine ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla katılımcılara; çocuklarından ayrı veya yalnız yaşamının sorun oluşturma durumu ve gelecekle ilgili endişeleri sorulmuştur. Yaşlı bireylerin %80,2'si yalnız yaşamının kendileri açısından sorun oluşturmadığını belirtmişlerdir. Ancak bakıma muhtaç olan yaşlı bireylerin, yalnız yaşamının sorun oluşturduğunu düşünme durumu bakıma muhtaç olmayanlara göre daha yüksektir. Yalnız yaşamının oluşturduğu sorunlar ise şu şekilde ifade edilmiştir; “özlem” (eşi, çocukları, yakın akrabaları, arkadaşları vb.: %25), “birlikte yaşayacağı birine ihtiyaç duymak” (yalnızlık; %22,9), “sıkılıyor olmak”; (%18,8), “ihtiyaçlarını karşılarken zorlanıyor olmak” (%14,6), “ilaçlarını zamanında almayı unutuyor olmak” (%10,4) ve “geleceğinden korkuyor olmak” (%8,3). Aslında gelecekte korkuyla ilgili örneklem grubunun ayrı bir soruya verdikleri cevapta ise %46'sının gelecekle ilgili çeşitli endişeleri olduğu tespit edilmiştir. Yaşlı bireylerin gelecekte endişe duyma nedenleri; bakıma muhtaçlık (%28,8), çocukların geleceği (%17,9), ülkenin durumu (%15,2), ekonomik sıkıntı (%14,1), sağlık sorunları (%9,9), yalnızlık (%8,9) ve ölüm korkusu (%5,2) şeklindedir.

Yaşlıların yaşlılık dönemine yönelik tanım, düşünce ve yorumlamaları dikkate alındığında; öncelikle fiziki yetersizlik ve sağlık koşullarındaki olumsuzluğun daha fazla vurgulandığı görülmektedir. Buna rağmen yaşlılık döneminin olumlu ve olumsuz yönlerini de tanımlayan yaşlılar, yaşlılığa yönelik önceden sosyalleşmenin önemi üzerinde de durmuşlardır. Bu konularla ilgili tespitler dikkate alındığında yaşlılığa yönelik tanımlamalar şu şekildedir: Biyolojik yetersizlik (elden ayaktan düşmek, yorgunluk, ihtiyaçlarını karşılayamama, zorluklarla uğraşma, unutkanlık ve bir işe yaramama; %37,3), çevrenin daralması (ölümü bekleme, yalnızlık, gençliğe özlem; %18,8), yaşlanması gereken süreç (boş vakit dönemi, huzurlu bir dönem, yaşlanması gereken süreç; %16,4), sağlığın bozulması (hastalık, organların yavaşlaması, engellilik; %11,8), olgunlaşmak ve saygı görmek (%9,6). Yaşlı bireylerin sadece %6'sı ise kendisini yaşlı hissetmemektedir.

İkinci olarak yaşlılık dönemine dair daha ayrıntılı bilgi edinebilmek amacıyla yaşlı bireylere yaşlılık döneminin olumlu ve olumsuz yönleri sorulmuş ve alınan cevaplar şu şekilde sıralanmıştır: Yaşlılık döneminin olumlu yönlerinin; olgunlaşmak (%25,3), ilgi görmek (%19,8), sorumluluğun bitmesi (%19,3), torun sahibi olmak (%16,9), hastane, toplu taşıma vb. hizmetlerde öncelik verilmesi (%4,1) olduğu belirtilmiştir. Örneklem grubunun %14,7'si ise yaşlılık döneminin olumlu bir yönü olmadığını ifade etmektedir. Yaşlılık döneminin olumsuz yönleri de fiziksel yetersizlikler (ihtiyaçlarını karşılayamama, elden ayaktan düşme, kısıtlanmak, yorgunluk, hareketsiz kalmak; %42,4), sağlık problemleri (%32,3), yalnızlık (%10,6), diğer (ekonomik sıkıntı ve sözünü aile üyelerine dinletememe; %5,1), umutsuzluk (%4,3) ve yaşın ilerlemesi (%3,6) olduğu belirtilmiştir. Yaşlı bireylerin %1,7'si ise yaşlılık döneminin olumsuz bir yönünün olmadığını düşünmektedir.

Üçüncü olarak yaşlılık dönemine yönelik önceden sosyalleşmenin, hazırlık yapmanın ve bu döneme yönelik uyumu kolaylaştıracak hazırlıkların neler olabileceği ve önemi hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve alınan cevaplarda örneklem grubunun büyük bir kısmının, yaşlılık dönemi için daha önceden/gençlikten itibaren bir hazırlık yapılması gerektiğini düşündükleri tespit edilmiştir (%81,7). Yaşlılık dönemine ilişkin yapılması gerektiği düşünülen hazırlıklar ise şunlardan oluşmaktadır; geleceğe yönelik maddi yatırım (%64,6), sağlığa dikkat edilmesi

(%14,7), dini inançlara ve Türk kültürüne uygun bir yaşam sürülmesi (%10,3), iyi bir dost çevresi edinilmesi (%4,7), psikolojik hazırlık (%3,3) ve mezar masraflarının hazır tutulması (%2,4).

Yaşlılıkta bireyler sağlık problemleri ve bakıma muhtaçlık gibi durumlarından ötürü sosyal ortamlardan uzak kalabilmektedir. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin %71,3'ü kendini dışlanmış ya da önemsenmiyor gibi hissetmemektedir. Ancak yaş ilerledikçe bireylerin kendini dışlanmış ya da önemsenmiyor hissetme düzeyi de artmaktadır. İleri yaş grubunda bireylerin sağlık problemleri ve bakıma muhtaç hale gelme düzeyinin artması bu durumun en önemli sebebidir. Yaşlılık döneminde bireyin aile üyeleri ile olan ilişkileri de kendini dışlanmış ya da önemsenmiyor gibi hissetmesine etki edebilmektedir. Aile içi ilişkilerde bir değişiklik olmadığını düşünen bireylerin %74,4'ü kendini dışlanmış veya önemsenmiyor gibi hissetmediğini belirtmektedir. Aile içindeki ilişkilerin eskiye göre daha kötü olduğunu düşünenlerin yarısı kendini dışlanmış veya önemsenmiyor hissederken diğer yarısı kendini dışlanmış veya önemsenmiyor hissetmemektedir. Yaşlı bireyler, aile içindeki ilişkilerde kendi otoritesinin sarsıldığını, sözünün geçersiz olduğunu ve bakım ihtiyacının yeterince karşılanmadığını düşündükleri için ilişkilerinin eskiye göre daha kötü olduğunu düşünmektedirler. Bu sebeple kendilerini aile içinde 'önemsenmiyor' hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Yaşlı bireylere göre yaşlılık döneminde 'bakıma muhtaç olmak' karşılaşmak istemedikleri bir durumdur. Bakıma muhtaç olduklarında ise "Bakım yardımını kim karşılayacak?" sorusu; üzerinde en çok düşündükleri bir konudur. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin %54'ünün ikamet ettikleri hanede bakım ihtiyaçlarını karşılayacak bir yakını bulunmaktadır. Yaşlı bireylerin huzurevlerine dair düşüncelerine bakıldığında da; %80'i huzurevinde kalmak istemediğini belirtmiştir. Araştırma verileri ve saha çalışmasında yapılan gözlemler sonucunda huzurevine yönelik algının olumsuz olduğu görülmektedir. Yaşlı bireylerin yalnızca %20'si huzurevinde kalmak istemektedir. Bunların huzurevinde kalmak isteme nedenleri şu şekildedir; "yalnız yaşamak istemiyorum" (%56,6), "çocuklarıma yük olduğumu düşünüyorum" (%30,1), "evde kendimi huzurlu hissetmiyorum" (%8,4) ve "evde kendimi güvende hissetmiyorum" (%3,6). Huzurevinde kalmak istememe nedenleri ise "ailemle birlikte olmak beni mutlu ediyor" (%48,8), "kurum ortamı beni rahatsız eder" (%21,1), "eşim/çocuklarım izin vermez" (%18,7), "yakın çevremdekiler ayıplar" (%5,7) ve "yalnız yaşamayı seviyorum" (%4,8) şeklindedir. Örneklem grubuna göre yaşlının yaşaması gereken yer öncelikli olarak kendi evidir (%61,2). Yaşlının yaşam alanı olarak düşünülen diğer yerler; ailesinin yanı (%29,6), çocuklarına yakın bir ev (%5,1), akrabalarının yanı (%2,7) ve huzurevidir (%1,4). Huzurevi en son düşünülen ve çok az yaşlının istediği bir yer olmaktadır. Yaşlı bireylere göre, huzurevleri "yaşlıların terk edildiği, kişinin bireysel özgürlüğünün kısıtlandığı ve şiddet gördüğü mekânlar" olarak bilinmektedir. Yalnız ya da eşyle birlikte yaşamının sorun oluşturma durumu ile yaşlının yaşaması gereken yer birlikte değerlendirildiğinde, "kendi evinde" seçeneği öne çıkmaktadır. Ancak burada yaşlı bireyler daha çok, çocuklarının düzenini bozmak istemedikleri, kırsal alanda yaşayanlar kent ortamına uyum sağlayamayacağını düşündükleri ve çocuklarının evinde rahatsız olabileme ihtimallerini değerlendirdikleri için bu seçeneği tercih etmişlerdir. Buradan çıkarılabilecek sonuç; yaşlı bireyler çocuklarıyla aynı mekânsal alanlarda ikamet etmek isteseler de çocuklarına ekonomik anlamda yük olmak istememektedirler ve yaşamının büyük bir kısmını, hatta bazıları doğduğundan beri, kırsal alanda geçirdikleri için kent ortamında yaşamayı tercih etmemektedirler. Ayrıca birlikte ikamet etme durumunda çocukları ile eşlerinin aralarının bozulacağını, onları huzursuz edeceklerini ve onlara yük olabileceklerini düşünmektedirler.

Yaşlı bireylerin %89,4'ü evde 'yaşlı bakım hizmeti' istemektedir. Evde yaşlı bakım hizmeti almak istemeyenlerin (%10,6) bakım hizmetini iradi olarak istememek yerine, gösterdikleri nedenler dikkate alındığında, bunun mümkün olamayacağını düşündükleri görülmektedir. Bunlar; evde bakımını sağlayacak bir yakınının olmaması, çocuklarının uzak mekânlarda ikamet etmesi ve çocuklarının ilgilenmeyeceğini düşünceleridir. Evde yaşlı bakım hizmetinin yapılmasını gerekli gören yaşlı bireyler, evde yaşlı bakım hizmetinde öncelikle aile üyelerinin rol alması gerektiğini düşünmektedirler (%70,1). Aile üyesi olmadığı durumlarda ise bakımının bu görevi üstlenebileceğini ifade etmişlerdir (%29,1). Yaşlı bakımına yönelik daha ayrıntılı bilgi edinebilmek amacıyla evde yaşlı bakım hizmetini tercih etmeyen yaşlılara evde bakım hizmeti yerine yaşlılara yönelik başka hangi bakım hizmetinin kendisi için uygun olabileceği sorulmuştur. Yaşlı bireyler bakıma muhtaç olduklarında, evde bakım hizmetinin karşılanamayacağını düşündükleri için ilk olarak kurum bakımını (%40,5) tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Kurum ortamında rahatsız olacağını düşünen yaşlılar ise "kendim yaparım" ve "yaşlı evi" (%20,5), "çocuklarım yapsın" (%9), "yazlık bahçeli bir ev" (%4,5) cevaplarını vermişlerdir. Evde bakım hizmetinin gerekli olduğunu düşünen yaşlı bireylere evde yaşlı bakım hizmetinin faydaları sorulmuştur. Buna göre evde yaşlı bakım hizmetinin faydaları şu şekildedir; "kendimi rahat ve mutlu hissedirim" (%45,8), "evimden ve yakın çevremden ayrılmamış olurum" (%22,6), "evde bakım sağlıklı ve temiz olur" (%19,4), "inanç ve kültürümüz açısından daha

uygun” ve “bakım daha iyi olur” (%5,9). Yaşlı bireyler bakıma muhtaç duruma gelinceye kadar veya kendi ihtiyaçlarını gideremeyecek hale gelene dek çocuklarına yardımı sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Kendi yaşlılık dönemlerinde ise onlardan yardım talep etmenin doğal hakları olduğunu ve İslam dininin de bunu önerdiğini düşünmektedirler. Dördüncü sırada yer alan “inanç ve geleneklerimiz açısından daha uygun” seçeneği ile bu düşüncelerini vurgulamışlardır.

Ülkemizde teknolojik, ekonomik ve sağlık alanındaki gelişmelerle birlikte artan yaşlı nüfusun karşılaştığı sorunlara çözüm yolları bulabilmek için çeşitli alanlarda çalışmalar yapılmaktadır. Örneklem grubunun %82,7’si günümüzde yaşanan teknolojik, ekonomik ve tıbbi gelişmelerin yaşlı bakımını da geliştirdiğini düşünmektedir. Yaşlı bireylerin bu gelişmelerden yararlanma durumuna bakıldığında ise %81,9’u yaşlı bakım hizmetlerinden yararlandığını belirtmiştir. Yaşlı bakım hizmetlerinden yararlanmadığını düşünen %8’lik oranı oluşturan bireylerin ise yaklaşık yarısı (%48,4’ü) yaşlı bakım hizmetine henüz ihtiyaç duymadığını belirtmiştir. Diğerlerinin nedenleri ise şu şekildedir; ekonomik sebepler (%17,7), sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler ve eşitsizlik (%12,9), fiziksel yetersizlikler (%8,1). Yaşlı bireylerin bir kısmı gelir durumundaki yetersizlikten dolayı hastaneye gidemedikleri için yaşlı bakım hizmetlerine yeterince ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Yaşlı bireylerin bir kısmı da sağlık hizmetlerinin yeterince gelişmediği için yaşlı bakım hizmetlerinden yararlanamadıklarını düşünmektedirler. Kalan kısmı ise yaşlı bakım hizmetlerinin eşit şekilde sunulmadığını ve fiziksel yetersizliklerinden dolayı yaşlı bakım hizmetlerine ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Eşitsizlik hususunda katılımcılar yaşlı bakım hizmetinden ve yaşlı bakım ücretinden yararlananların bazılarının gerçekten ihtiyaç duymadığını, ihtiyaç duyanların ise bu hizmetlere ulaşamama noktasında kendi fiziksel, maddi veya sosyal eksikliklerinin rolü olduğunu düşünmektedirler.

Örneklem grubu içinde bakım hizmeti alan yaşlı bireylerin çoğunluğunun bakımını aile üyeleri karşılamaktadır. Yaşlı bireyler bakım hizmeti alırken bazı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Örneklem grubunun yaşadığı bu sorunlar şu şekilde ifade edilmiştir; “kendi bakımımı kendim yapmak istiyorum” (%29,1), “yalnız kalmaktan/bırakılmaktan/terkedilmekten korkuyorum” (%14,6), “görme engelim var”, “utanıyorum”, “istediğimde hazır olmuyor” (%9,8), “hareketsiz kalıyorum” (%7,3), “bakıcıdan memnun değilim” ve “banyoda zorlanıyorum” (%4,9). Bakım hizmeti alan yaşlı bireylerin %9,8’i ise sorun yaşamadığını belirtmiştir. Bakım ihtiyacını aile üyesinin karşıladığı yaşlı bireylerin yaşadıkları sorunlar; “sürekli yanımda değilim” (%35,3), “kendimi kötü hissediyorum” (%17,6), “hareketsiz kalıyorum”, “utanıyorum” ve “temiz olmuyor” (%8,8), “kaldırılırken zorlanıyorum” (%5,9) şeklindedir. Yaşlı bakım hizmetini bakıcı desteğiyle alan yaşlı bireylerin sayısı az olmakla birlikte karşılaştıkları sorunlar şöyledir; “utanıyorum” (%42,9), “bakıcı ilgisiz” (%28,5), “istediklerimi yapmıyor” ve “temiz olmuyor” (%14,3). Genel olarak yaşlı bireylerin bakım hizmeti karşılanırken yaşadıkları sorunlar değerlendirildiğinde, yalnız kalma, utanma ve bakımın temiz olmaması en çok yaşadıkları sorunlar arasında yer almaktadır. Örneklem grubu bakım hizmetleri karşılanırken yaşadıkları sorunlara çözüm yolu olarak öncelikle aile üyesinin yanında bakıcının da olması gerektiğini düşünmektedirler (%39). Bakıcı haricinde günlük yardımcı (%29,3), maddi yardım (%12,2), evde bakım hizmeti (%4,9) ve huzurevi (%2,4) yaşlı bakımına yönelik çözüm önerileri arasında bulunmaktadır.

6. TARTIŞMA

6.1. Yaşlıların Demografik Özellikleri

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 2000 yılında toplam nüfus içinde 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı %5,7 iken 2020 yılında %9,5 olmuştur. Cinsiyet dağılımı açısından bakıldığında 2000 yılında 65 yaş ve üzeri kadın nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %6,3, erkeklerin oranı 5,1; 2019 yılında ise 65 üstü yaş grubu toplam nüfusun %9,1’ini oluştururken, kadınların oranı %10,2’ye, erkeklerin oranı da %8’e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun kendi içindeki dağılımı açısından kadınların %55,8; erkeklerin ise %44,2 oranında olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2020). Daha önce de değinildiği üzere alan araştırma verilerinin toplandığı zaman dilimindeki son istatistik bilgilerinin ait olduğu 2018 yılı Zonguldak ili nüfus bilgilerine göre; 65 yaş ve üzeri nüfusun cinsiyete göre genel nüfus içindeki dağılımına bakıldığında, kadınların oranı %6,58, erkeklerin oranı ise %5,30’dur. Araştırma evrenini oluşturan merkez ilçe ve merkez ilçeye bağlı köylerdeki 65 yaş ve üzeri nüfus içinde kadınların oranı ise %56,27, erkeklerin oranı %43,72’dir. (TÜİK, 2018).

Yaşlıların eğitim düzeyleri, onların sosyal ilişkilerini, toplumsal statü ve saygınlıklarını etkileyen önemli bir değişkendir. Örnekleme dâhil olan yaşlıların büyük çoğunluğu okur-yazar ve ilköğretim mezunu bireylerdir. Üniversite/yükseköğretim mezunu bireyler, örneklemin %13,5’ini oluşturmaktadır. Literatürde yer alan

araştırmalarda da yaşlı bireyler eğitim düzeyleri itibarıyla ilköğretim mezunu grubunda yoğunluk göstermektedirler (Arun, 2008, s. 319; Kalaycı ve Özkul, 2017, s. 99). Araştırma bulgularına göre cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=,000$). Kadınların %28,6'sı yani yaklaşık üçte biri okur-yazar değilken erkeklerin yalnızca %2,9'u okuma yazma bilmemektedir. Benzer şekilde cinsiyet, ikamet yeri ve eğitim düzeyi değişkenleri birlikte incelendiğinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p=,000$). Kadınların eğitim seviyesinin erkeklere göre düşük olmasının sebebi, tarihsel, kültürel ve ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Geçmiş yıllarda eğitim imkânlarına ülkenin her yerinde ulaşılabilmesi, ataerkil aile yapısından kaynaklı olarak erkeklere öncelik tanınması kadınların eğitime erişmesini sınırlandırmaktadır.

Yaşlı bireylerin mesleki statüleri, emekli ve ev kadını meslek gruplarında yoğunluk göstermektedir. Gelir düzeyinin yüksek olması, her yaş grubunda olduğu gibi yaşlılıkta da yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyeti açısından önemli bir durumdur. Yaşlılıkta sağlık harcamalarının artacağı düşünüldüğünde ekonomik gelir kaynağının önemi de artmaktadır. Örneklem grubunun gelir kaynakları genellikle emekli maaşlarından oluşmaktadır. İçlerinden hem Türkiye hem de yurt dışından emekli olmuş bireyler bulunmaktadır ve bunlar iki emekli maaşı aldıklarını belirtmişlerdir. Kadınların iş kollarında yeterince istihdam edilmemesi sebebi ile emeklilik yüzdesi erkeklere göre daha düşüktür. Literatürde yer alan bir araştırmaya göre emekli maaşı alanlar cinsiyete göre incelendiğinde, emekli maaşı alan kadınların oranı erkeklere göre çok daha düşüktür. Emekli maaşı alan erkeklerin oranı %84 iken kadınların oranı %16'dır (Tufan, 2014, s. 74). Bu verilerin de gösterdiği gibi hem örneklemimizde hem de genel nüfus açısından kadınların önemli bir kısmı hem gençliklerinde hem de yaşlılıklarında bağımlı bir nüfus grubu olarak yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Ataerkil bir aile yapısının hâkim olduğu toplumumuzda kadının çalışma alanı ev olarak görülmekte ve ev dışı ücretli çalışmasına izin verilmemektedir. Bu düşünce yapısı bugün yaşlılık kategorisinin temsilcileri olarak yaşayan yaşlı kuşakta daha baskın olmakla birlikte nüfusun alt kategorilerinde de varlığını korumaktadır. Ayrıca emeklilik statüsüne sahip olan kadınların birçoğu, emeklilik geliri gibi imkânları vefat eden eşleri veya babaları üzerinden elde etmişlerdir.

Cinsiyet değişkeninde olduğu gibi ikamet yeri ile emekli olma değişkenleri arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=,000$). Kırsal alanda yaşayan bireylerin, başta çiftçilik gibi zirai işlerde kendi hesabına çalışması nedeni ile emeklilik yüzdesi düşüktür. Zira kırsal alanda bireyler hayvancılık, çiftçilik ve tarım gibi alanlarda çalışarak geçimini sağladığı için emeklilik primi ödemişlerdir. İl merkezinde ise bireyler kamu ve özel işyerlerine bağlı çalışarak ekonomik gelir elde ettiği için emeklilik primleri çalıştıkları kurum tarafından ödenmiş ve emekli olmaya hak kazanmışlardır. Benzer şekilde eğitim düzeyi ve emekli olma arasında da anlamlı bir ilişki vardır ($p=,000$). Üniversite/yükseköğretim ile lise ve dengi okul mezunlarının emekli olma düzeyi daha yüksektir.

Yaşlı bireylerin %57,3'ü gelir düzeylerini yeterli bulmaktadır. Yaş ilerledikçe gelir düzeyini yetersiz bulanların oranı artmaktadır. Yaşlıların ikamet yeri ile gelir durumunu yeterli bulma düzeyinde farklılıklar bulunmaktadır. Köyde ikamet eden yaşlı bireylerin gelir durumlarını yeterli bulma düzeyi il merkezindekilere göre daha yüksektir. Yaşlı bireylerin sağlık harcamalarının yanında il merkezinde yaşadıkları hayat pahalılığı, kira borcu ve gıda harcamaları gelir düzeyini yetersiz kılmaktadır. Köyde ikamet eden bireyler kira borcu ödememekte, gıda ihtiyaçlarının bir kısmını kendileri yetiştirdikleri için gıda harcamalarını daha düşük düzeyde tutabilmektedirler. Bunlar da kırsal kesimdeki yaşlıların görece gelirlerini daha yeterli bulmalarının nedeni olmaktadır.

6.2. Yaşlıların Sosyal İlişkileri

Toplumsal ve kültürel yaşamdaki değişimler, gündelik yaşamdaki sosyal ilişkileri de değişime uğratmıştır. Yaşlı bireylerin çocukları, akrabaları ve komşularıyla olan yüz yüze ilişkileri zayıflamış ve görüşme sıklığı arasındaki zaman süresi uzamıştır. Yaşlılar, özellikle çocuklarıyla ayrı hanelerde ikamet etmelerinin, il merkezinde apartman yaşamının hâkim olmasının, teknolojik gelişmelerin, internet ortamı ve telefonla kolayca ulaşılabilen sosyal medya platformlarının kullanımının ve yaygınlaşmasının, özellikle torun gibi daha genç kuşaklarla aralarındaki yaşam ve görüş farklılıklarının oluşmasının; eş, çocuklar, komşular ve yakın akrabalarıyla olan sosyal ilişkilerini zayıflatmış olduğunu belirtmişlerdir.

Yaşlılık döneminde bireyler fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılarken yakınlarına gereksinim duymaktadırlar. Kronik hastalık, engellilik ve bakıma muhtaçlık sebebiyle günlük yaşam aktivitelerini karşılamada zorlandıkları durumlarda eşine, çocuklarına, yakın akrabalarına hatta bazı zamanlarda komşularına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebeple yaşlı bireyler açısından yakınlarıyla görüşme sıklığı, sosyal ilişkinin kalitesi ve devamlılığı açısından önemli olmaktadır. Örneklem grubu, görece en çok eşleriyle olan sosyal ilişkilerinden

memnundur (%57). Bu sonuç literatürde yer alan diğer araştırmalarla da paralellik göstermektedir (Aközer vd., 2011, s. 117).

Yaşlı bireylerin çocukları ile aynı hanede veya birbirine yakın yerleşim alanlarında ikamet etmesi, yaşlının yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Zira yaşlı için çocuklarıyla sosyal iletişimi önemlidir ve çocuklarına yakın bir mekânda olmak ya da aynı mekânı paylaşmak yaşlıya sosyal ve moral bir değer sağlamaktadır. Yaşlı bireylerin çoğunlukla çocuklarıyla arasındaki ilişkiden memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak geriye kalan hiç de azımsanmayacak orandaki yaşlı bireyler, çocuklarıyla ilişkileri açısından memnuniyet dereceleri düşüktür. Yaşlıların çocuklarıyla ilişkilerinde ve görüşme sıklığında mekânsal uzaklık önemli bir etken olmaktadır. Örneklem grubu çocuklarıyla her gün telefon ya da sosyal medya aracılığı ile konuşmakta ancak yüz yüze ilişkilerini sınırlı şekilde sürdürmektedirler. Genel olarak yaşlıların yaklaşık yarısının (%47,8) her gün çocuklarıyla görüştüğü diğer yarısının da (%52,2) görece değişen ancak arzu ettikleri sıklıkta çocuklarıyla görüşemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde yer alan bir çalışmada çocuklardan beklenen davranış biçimleri arasında çocukların kendilerine karşı saygılı ve sevgi dolu davranması, ilgi göstermesi ve sözüne değer verilmesi ya da dikkate alınması bulunmaktadır (Özkul vd., 2017, s. 374). Araştırmada elde edilen sonuçlar da literatüre benzer şekilde, yaşlı bireylerin çocuklarından beklediği davranışlar arasında 'saygı ve ilgi' birinci sırada yer almaktadır (%24,5).

Araştırma verilerine göre çocuklarıyla görüşme sıklığı ile çocuklardan beklenen davranış biçimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=,000$). Çocuklarıyla her gün görüşen yaşlı bireyler, çocuklarından beklentilerini karşıladıklarını ve bu durumdan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Ancak çocuklarıyla görüşme sıklığı azaldıkça beklentileri de farklılaşmaktadır. Çocuklarıyla hiç görüşmeyen, haftada 1-2 kez görüşen ve yılda 1-2 kez görüşen yaşlılarda, çocuklarından saygı ve ilgi beklentileri yükselmektedir. Ayda 1-2 kez görüşenlerin çocuklarından ilk beklentileri genellikle kendilerini daha sık ziyaret etmeleridir. Çocuklarıyla görüşme sıklığı ve çocuklarıyla arasındaki ilişki değişkenleri birlikte değerlendirildiğinde de anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p=,000$). Çocuklarıyla arasındaki ilişkisinin 'çok iyi' ve 'iyi' olduğunu belirten yaşlı bireyler, çocuklarıyla her gün görüşenler arasında yoğunlaşmaktadır.

Yaşlılıkta eş ve çocuk gibi bireyin torunlarıyla arasındaki duygusal aktarım da yardımlaşma ve iletişimin sürekliliği açısından önem taşımaktadır. Torunu bulunan yaşlılar, genel olarak torunlarıyla arasındaki ilişki düzeyinin 'çok iyi' olduğunu ifade etmişlerdir (%55,5). Ancak geri kalan %45'lik kısım görece farklı oranlarda cevap vermiş olsalar da bu cevaplar torunlarıyla ilişkilerinin iyi olmakla birlikte aralarında bir mesafe olduğunun da göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Örneklem grubunun torunlarından beklediği davranışlar arasında saygı ilk sırada yer almaktadır (%46). Literatürde de torunlardan beklenen davranışlar arasında saygı, sevgi ve ilgi gibi benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir (Özkul vd., 2017, s. 374).

Geleneksel ilişkilerin hakîm olduğu toplumsal yapıda yaşlıların bakımı, ihtiyaçları ve sorunlarının çözümünde ilk olarak aile üyeleri rol almaktaydı. Günümüzde de aile üyeleri rol almaya devam etmekte olup bazı zamanlarda kısa süreli olarak komşular da bu rolü üstlenmektedir. Zira günümüz toplumunda yaşlılar genel olarak yalnız ya da eşyle birlikte ikamet etmektedir. Yaşlıların komşularıyla olan ilişkileri yardımlaşma, dayanışma, hoş sohbet edebilme ve boş zamanlarını geçirebilme anlamında önem kazanmaktadır. Örneklem grubunun büyük bir kısmı komşularıyla olan ilişkisini 'iyi' olarak ifade etmiştir (%69,4). Yaşlı bireylerin komşularından beklediği davranış biçimleri arasında birlikte vakit geçirmek (%41,2) ile saygı ve sevgi ilişkisi içinde olmak (%16,6) bulunmaktadır. Literatürde de benzer şekilde komşu ve akrabalarından beklenen davranış biçimleri arasında kendilerine saygılı davranmaları, yardımsever ve ilgili olmaları ile sık ziyarete gelmeleri bulunmaktadır (Özkul vd., 2017, s. 374).

Yaşlılıkta geniş bir sosyal çevreye sahip olmak yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Aksi takdirde yaşlılar yalnızlık duygusuna kapılabilmektedir. Örneklem grubu; arkadaşları ve kardeşleri ile olan sosyal ilişkilerinden genel olarak memnundur (%79,5). Ancak yaş ilerledikçe yaşlıların memnuniyet düzeyi azalmaktadır. Yaşlı bireyler, yakın çevresindekilerin ziyaretine ve sohbetine ihtiyaç duymaktadır. Nitekim çevresindeki insanlardan memnun olmama nedenleri arasında iletişimin, birlik ve beraberliğin olmaması en çok frekans toplayan seçeneklerdir (%23,1). Dedikodu, menfaatçi ilişkiler ve huzursuzluk ise diğer memnun olmama nedenleri olarak öne çıkmaktadır.

Yaşlı bireylerin gün içinde en çok iletişim kurdukları kişi eşleridir (%61,2). Cinsiyet ile gün içinde en çok iletişim kurulan kişi arasında anlamlı bir bağlantı bulunmaktadır ($p=,000$). Cinsiyete göre kadınların en çok iletişim kurdukları kişiler eşleri ve çocukları iken erkeklerin en çok iletişim kurdukları kişiler, eşleri ve arkadaşlarıdır.

Yapılan görüşmeler esnasında da yaşlı erkeklerin genellikle kahvehane, park, cami ve deniz kenarı gibi sosyal alanlarda arkadaşları ile vakit geçirdiklerine tanık olunmuştur. Kadınların ise il merkezinde sayısı daha çok olmakla birlikte park, kafe ve deniz kenarı gibi sosyal mekânlarda arkadaşları ile birlikte sohbetlerine tanıklık edilmiştir. Ancak yaşlı kadınların çoğunluğunun kendi evlerinde vakitlerini değerlendirdikleri görülmüştür. Araştırma verileri ile sahada yapılan gözlemler birbirleriyle örtüşmektedir. Benzer şekilde eğitim düzeyi, medeni hal, şu an çalışma durumu, emeklilik durumu, çocuklarıyla arasındaki ilişki durumu ile günlük hayatında en çok iletişim kurduğu kişi arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

6.3. Yaşlıların Gündelik Yaşam Etkinlikleri

Serbest ya da boş zaman etkinlikleri, yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ilgi alanlarına yönelik olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir. Sosyal faaliyetler, yaşlılık döneminin psikolojik ve sosyal açıdan sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlamaktadır. Örneklem grubunun boş zamanlarını birlikte geçirdikleri kişiler arasında ‘arkadaş ve komşular’ seçeneği birinci yoğunluğu oluşturmaktadır. Ancak yaş ilerledikçe yaşlıların boş zamanlarını çocukları ile geçirme eğilimi artmaktadır. Yaşa bağlı olarak bireylerin sağlık problemleri yaşamları onları eve ve yakınlarına bağlı kılmaktadır. Bu sebeple yaş arttıkça evde ve çocuklarla geçirilen zamanın süresi artmaktadır. Cinsiyet, yaş grubu, medeni durum, emeklilik durumu, çocuklarıyla ve komşularıyla arasındaki ilişki ile boş zamanlarını geçirdikleri kişiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<,005$).

Emiroğlu’na göre (1995, s. 137), yaşlılık döneminde dinsel pratikler bireyin moralini yüksek tutmakta ve kendini huzurlu hissetmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca yaşlılık dönemi, gençlik döneminde gerçekleştirilemeyen etkinliklerin yapıldığı bir dönem olarak algılanmakta ve dini faaliyetler de bunların içinde en çok zaman ayrılanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Literatürde yer alan diğer bir araştırmaya göre de yaşlılık döneminde dini aktivitelerde artış olduğu tespit edilmiştir (Tufan vd., 2019, s. 5). Örneklem grubundan elde ettiğimiz veriler de bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Yaşlı bireylerin boş zamanlarını değerlendirdikleri etkinlikler içinde ‘ibadet etmek’ seçeneği birinci yoğunluğu oluşturmaktadır (%21,8). Bulgular kısmında da ayrıntılı şekilde incelendiği gibi açık havada dolaşmak, arkadaşları ziyaret etmek ve televizyon izlemek boş zamanlarda gerçekleştirilen diğer etkinlikler arasında en çok frekans toplayan seçeneklerdir.

Yaşlı bireylerin gündelik yaşamlarında boş zamanlarını dernek, vakıf vb. kuruluşlarda geçirme eğilimi oldukça düşüktür. Nitekim örneklem grubunda bu tür kuruluşlara üye olanların sayısı sadece 64 (%15,4) kişiyle sınırlıdır. Cinsiyet ile dernek, vakıf vb. kuruluşlara üye olma arasında anlamlı bir bağ bulunmaktadır ($p=,000$). Dernek, vakıf vb. kuruluşlara üye olanlar arasında erkekler çoğunluğu oluşturmaktadır. Benzer şekilde eğitim durumu, ikamet yeri, emeklilik durumu, şu an çalışma durumu, gelir durumu, kronik hastalık, engellilik ve bakıma muhtaçlık durumu değişkenleri ile bu tür kuruluşlara üye olma arasında da bağlantı bulunmaktadır ($p<,005$). Üniversite/yükseköğretim mezunu, il merkezinde yaşayan, emekli olmuş ve şu an da çalışmaya devam eden ve gelir düzeyleri yeterli olan bireyler, dernek, vakıf vb. kuruluşlara daha çok üye olmaktadır. Ayrıca kronik rahatsızlığı, engeli ve bakıma muhtaçlık durumu olmayan yaşlıların bu tür kuruluşlara üye olma düzeyi de daha yüksektir.

6.4. Sosyo-Kültürel Değişme Bağlamında Yaşlılık Dönemine İlişkin Düşünceler

Geleneksel ilişkiler ve yaşam tarzının değişmesiyle birlikte yaşlılık ve yaşlanma kavramları da değişikliğe uğramıştır. Geleneksel toplumda yaşamış yaşlı ile modern toplumda yaşayan yaşlının yaşam koşulları birbirinden farklıdır. Geleneksel geniş ailede yaşlı ve çocuklar aynı hanede ikamet ederken modern çekirdek ailede yaşlı ve çocukları farklı hanelerde hatta farklı yerleşim birimlerinde ikamet etmektedir. Bu durum yaşlıların yalnız kalmasına neden olmaktadır. Günümüz toplumunda yaşlılar, eşlerinin ölümü ya da çocuklarının evden uzaklaşması ve farklı bir yerde yaşamayı tercih etmesi sonucunda yalnızlık sorunu ile karşılaşmaktadırlar.

Literatürde yer alan bir çalışmada, geniş aile olarak yaşamayan yani çocuklarıyla birlikte ikamet etmeyen yaşlılar, çocuklarıyla birlikte yaşamama nedenlerini ‘kendimi çocuklarımla hanesindeyken rahat hissetmiyorum’, ‘çocuklarımdan ‘gel bizimle kal’ diyen olmadı’, ‘çocuklarımla rahatsız etmek istemiyorum’, ‘çocuklarımla ekonomik durumları kötü’ ve ‘çocuklarımla evi dar’ şeklinde ifade etmişlerdir. Yapılan araştırmalara göre çocuklara mekânsal yakınlık, yaşlıların yalnızlık duygusunu hafifletmede en önde gelen belirleyici bir etken olmakla birlikte yaşlıların ihtiyaç duyduklarında yardım isteyebilme ve kendilerini güvende hissedebilme noktasında önemli olduğu tespit edilmiştir (Sever, 2020, s. 5-7). Araştırma verilerine göre yaşlılık döneminde yalnız yaşamının sorun oluşturma durumu örneklem grubunun düşünceleri açısından değerlendirildiğinde, yalnız ya da çocuklarından ayrı yaşamak sağlık durumu iyi olan yaşlılar için bir sorun teşkil etmemektedir. Ancak yaşlının bakıma muhtaç olması durumunda yalnız yaşamak problem oluşturmaktadır. Zira bakıma muhtaç yaşlı günlük

yaşam aktivitelerinde ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasında yakınlarına ihtiyaç duymaktadır. Literatürde yer alan birçok çalışmanın bulgularına benzer şekilde yaşlı bireyler, temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları durumlarda yalnızlık duygusunu daha çok hissetmektedirler. Bu çalışmalarda, özellikle yaşlıların kendini yalnız hissetmesi ile gündelik yaşam aktivitelerinin azalması arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ulaşılmıştır (Lehr, 1994, s. 315).

Yaş ilerledikçe yaşlıların geleceğe yönelik endişe ve umutsuzluk düzeyleri de artmaktadır. Örneklem grubunun %54'ü gelecekte endişe duyarken %46'sı geleceğe dair bir endişesinin bulunmadığını belirtmiştir. Yaşlılıkta sosyal güvenceye sahip olmak ve gelir düzeyinin yeterli olması gelecekte duyulan endişe duygusunu olumlu yönde etkilemektedir. Gelir düzeyi azaldıkça gelecekte endişe duyanların oranı artmaktadır. Kronik hastalıklar, bakıma muhtaçlık ve engellilik durumu da endişe ve umutsuzluk düzeyini artırmaktadır. Literatürde yer alan bir çalışmada ise yaşlıların yaşı arttıkça gelecekte endişe duyma düzeyinin arttığı ve kadınların erkeklere göre gelecek konusunda daha çok endişeli olduğu tespit edilmiştir (Aközer vd., 2011, s. 116).

Örneklem grubundan elde edilen veriler; sosyal değişimin göstergesi olarak, yaşlılık döneminin değerlendirilmesinde ve yaşlanmaya dair düşüncelerde özellikle 'sosyal çevrenin daralması' faktörünün etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Yaşlıların geleceğe yönelik olumsuz değerlendirmelerinde; 'biyolojik yetersizlik', 'yaşlılığın doğal bir süreç olması', 'sağlığın bozulması' gibi biyolojik yaşlanmanın getirdiği sorunlar daha fazla dayanak olarak öne çıkarılmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bireyler, yaşlılıkta olgunlaşmayı, ilgi görmeyi, sorumlulukların bitmesini, torun sahibi olmayı, hastane ve toplu taşıma gibi sosyal alanlarda kendilerine yer verilmesini yaşlılık döneminin olumlu yönleri olarak değerlendirmektedirler. Buna karşın yaşlılıkta meydana gelen fiziksel yetersizlikleri, sağlık problemlerini, yalnızlığı, umutsuzluğu ve yaşın ilerlemesini yaşlılığın olumsuz özellikleri arasında değerlendirmişlerdir. Örneklem grubunun oldukça az bir kısmı yaşlılığın olumsuz bir yönünün olmadığını belirtmiştir (%1,7).

6.5. Sosyo-Kültürel Değişme Bağlamında Yaşlı Bakımına İlişkin Düşünceler

Günümüz koşullarında yaşlı bakımına yönelik resmi ve özel kurumlar yaygınlaşmaktadır. Kurum bakımına ihtiyaç duyulmasında ailelerin yaşlı bakımına yönelik tutum ve davranışlarındaki değişimler etkilidir. Modern toplumda insan ömrünün uzaması ve yaşlı nüfusun artmasının yanında, aile üyelerinin hemen her üyesini yaşanılan evin dışına bağımlı kılan formal eğitim süreçleri ve çalışma koşulları gibi gündelik yaşama yönelik köklü değişimler bakım sorununu doğurmuştur. Ancak özellikle geleneksel yaşam ile modern yaşam arasında geçiş süreci yaşayan ülkemizde gelir ve eğitim düzeyi düşüklüğü, işsizlik gibi birey yaşamını etkileyen makro sorunlar ile geleneksel değerlerin toplumsal baskı oluşturma işlevinin henüz kaybolmaması, duygusal bağların görece önemini koruyucu olması gibi özellikler, yaşlı bireylerin, aile dışından birisinin bakımına gönüllü olarak talip olmasını engellemektedir. Dolayısıyla bu koşullar yaşlıların özellikle kurumsal bakım talebini de azaltmaktadır. Ayrıca bakıma muhtaç olmak bireysel özgürlüğü kısıtlamakta ve bireyi yakınlarına daha bağımlı hale getirmektedir. Örneklem grubunun %54'ünün bakım ihtiyacını karşılayacak bir yakını bulunmaktadır. Günlük aktivitelerini karşılamada zorlanan, temel ihtiyaçlarının karşılanmasında başkasına ihtiyaç duyan ve yalnız yaşayan yaşlılar için ise huzurevleri çare olarak düşünülmektedir. Ancak yaşlı bireylerin huzurevine dair düşünceleri çeşitli değişkenler açısından analiz edildiğinde; sadece %20'sinin huzurevinde kalmak konusunda bir eğilimi olduğu, diğerlerinin huzur evinde kalma fikrini düşünmek bile istemedikleri sonucuna ulaşılmıştır (%80). Dolayısıyla literatürdeki tespitlere paralel olarak bu çalışmanın örneklem grubunda da huzurevinde kalmak isteyenlerin oranı oldukça düşüktür. Bulgular kısmında da değinildiği gibi yoğunluk sırasına göre huzurevinde kalmak isteyenlerin nedenleri şöyledir; "yalnız yaşamak istemiyorum", "çocuklarıma yük olduğumu düşünüyorum", "evde kendimi huzurlu hissetmiyorum" ve "evde kendimi güvende hissetmiyorum". Yaşlılar öncelikli olarak yalnız yaşamak istemedikleri için huzurevinde kalmayı tercih etmektedirler. Huzurevinde kalmak istemeyenlere bakıldığında ise ailesiyle birlikte yaşamaktan mutlu olduğu için huzurevini tercih etmediklerini söylemektedirler. Akabinde sırasıyla "kurum ortamı beni rahatsız eder", "eşim/çocuklarım izin vermez", "yakın çevremdekiler ayıplar" ve "yalnız yaşamayı seviyorum" seçenekleri gelmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan bir çalışmada da görüşülen 600 yaşlının 500'ü (%83,3) huzurevinde kalmak istemediklerini belirtmişlerdir. Huzurevi, yaşlıları huzursuz eden bir yer olarak düşünülmektedir. Yine aynı araştırmaya göre, teknolojinin gelişmesi ile birlikte sağlık hizmetinin ev ortamında da verilebilmesi, yaşlıların ev ortamında bakımı tercih etmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Saygılı, 2011, s. 113). Başka bir araştırmada da yaşlı bireyler huzurevinde yaşamayı düşünmemektedirler (%89,8). Huzurevini tercih etmemenin en önde gelen nedenleri; "ailesiyle birlikte yaşamaktan mutlu olma", "başkalarıyla yaşamak istememe" ve "çocuklarının izin vermemesi" olarak

gösterilmektedir (Kalaycı ve Özkul, 2017, s. 99). Literatürde yer alan başka bir araştırmaya göre ise huzurevlerine yönelik olumsuz düşünceler, “cezaevi”ne benzetilerek, “şiddet uygulanan bir yer” ve “tahammül edilmesi zor bir yer” olarak ifade edilmektedir (Sever, 2020, s. 5). Dolayısıyla gerek literatüre yansıyan bulgular gerekse bu araştırmanın bulgularına göre yaşlılar, mecbur kalmadıkları sürece huzurevlerinde kalmak istememektedir. Çünkü yaşlı için alıştığı ortamdan uzaklaşmak ya da farklı bir mekâna alışmaya çalışmak, yaşın da ilerlemesiyle birlikte zor olmaktadır.

Cantor’un, hiyerarşik tamamlayıcı modeline göre yaşlılar, öncelikle eşlerinin bakım ihtiyaçlarını karşılamasını isterler. Daha sonra sırasıyla çocukları, diğer aile üyeleri, arkadaşları ve en son resmi bakıcının bakımını istemektedirler (Canatan, 2008, s. 104). Literatürde yer alan diğer bir çalışmaya göre, yaşlı bireyler, bakım ihtiyaçlarını sırasıyla yakınlarında bulunan çocuklarının, eşinin, akrabalarının ve komşularının karşılamasını istemektedirler (Özmete ve Dinç, 2020, s. 221). Başka bir çalışmaya göre ise yaşlı bakım hizmetini öncelikle aile üyesi, daha sonra devlet kurumlarının üstlenmesi gerektiğine işaret edilmektedir (Kurtkoparan, 2020, s. 53). Eldeki araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre yaşlı bireyler, evde bakım hizmetinde öncelikle aile üyesinin, aile üyesi bakımı sağlayamadığı takdirde bakıcının görev alması gerektiğini düşünmektedirler. Aile üyelerinden eşi, çocukları veya gelinleri bakım hizmetinin sağlanması beklentisinde öne çıkan yakınlar olarak görülmektedir.

Yaşlıların ailelerine bağlılıkları ve onlardan uzaklaşmanın getirdiği fiziki mağduriyet, yalnızlık ve moral çöküntü durumunun yaygın olarak gözlemlenmesi ve ayrıca konuya yönelik kamusal yatırımların pahalı olması gibi koşullar, politika yapıcıları açısından yeni bakım modelleri arayışını da beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda günümüzde huzurevlerine alternatif olarak geliştirilen yaşlılık hizmetlerinde temel amaç ‘yerinde yaşlanma’yı sağlamak olmuştur. Buna göre yaşlı bakıma yönelik geleneksel beklentilerin hiç değilse bir kısmını kendi içinde koruyan ‘aile destekli bakım modeli’ ve ‘evde bakım hizmeti’ modeli, bazı aksaklıkların giderilmesi ve kamu kaynaklarıyla desteklenmesi yoluyla yaygınlık kazandırılarak korunmaya çalışılmaktadır. Bu bakım modelinde bakıma muhtaç yaşlıya kendi yaşam alanında, aile üyeleri tarafından bakım verilmektedir. Yaşlı bireylerin de en büyük arzusu kendi doğup büyüdüğü ortamda yaşlanmak ve ölmektir. Literatürde yer alan bir araştırmada da yaşlı bireylerin bu dönemde alıştıkları ve tanıdıkları çevre içinde kalmak istedikleri tespit edilmiştir. Yaşlı bireyler, yaşlılık döneminde kendi yaşam alanlarında kendilerini daha değerli hissettiklerini ve güvende olduklarını belirtmişlerdir (Özmete ve Dinç, 2020, s. 215). Örneklem grubunu oluşturan yaşlılar da benzer şekilde kendi yaşam alanlarında evde bakım hizmetini istemektedir (%89,4). Ayrıca yaşlılar evde bakım hizmetinin Türk aile yapısına daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Yaşlının eşi ve çocuklarıyla arasındaki ilişki, evde bakım hizmetinin tercihine etki etmektedir. Eşyle ve çocuklarıyla arasındaki ilişkisi kötü olan yaşlılar evde bakım hizmetini istememektedir.

Günümüzde yaşlılara yönelik yeni bakım hizmet modelleri oluşturulmaktadır. Yaşlı bireyler toplumumuzda görülen teknolojik, ekonomik ve tıbbi gelişmelerin yaşlı bakımını geliştirdiğini düşünmektedirler (%82,7). Yaşlılara sunulan hizmetlerden memnun olma ile yaşlı bakımının geliştiğini düşünme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yaşlılara sunulan hizmetlerden memnun olan yaşlılar, yaşlı bakım hizmetlerinin de geliştiğini düşünmektedirler. Bakıma muhtaç, engelli veya kronik hastalığı bulunanların yaşlı bakım hizmetlerinden yararlanma olasılığı daha yüksektir. Nitekim kronik hastalık, engellilik ve bakıma muhtaçlık durumları ile yaşlı bakım hizmetlerinin geliştiğini düşünme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Teknolojik, ekonomik ve tıbbi gelişmelerin yaşlı bakımını geliştirdiğini düşünen bireyler, bu hizmetlerden yararlanmaktadırlar (%67,7). Yaşlı bakım hizmetlerinden yararlanmadığını belirtenler ise henüz bakıma ihtiyaç duyacak kadar engeli ya da sağlık sorunu olmayanlardan oluşmaktadır.

7. SONUÇ

Zonguldak ili örneğinde yapılan bu çalışmada, yaşlıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri açısından sosyal ilişkileri, aile ve toplumsal ortamdaki konumları, saygınlıkları, aile çevresi ve kamusal alandan beklentileri, sorumluluk alanları, yaşlılık dönemi ve bakım hizmetine dair düşünceleri hipotezlerdeki değişkenler açısından analiz edilmiş ve saha çalışması sonucunda elde edilen veriler ışığında betimlenmeye ve yorumlanarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın literatür kısmında da vurgulandığı gibi endüstrileşme ile başlayan modernleşme ve kentleşme süreçleri başta aile kurumu olmak üzere tüm toplumsal kurumları etkilemiştir. Bu süreçlerin, toplumsal sistemde sosyal ve kültürel değişimleri meydana getirdiği, günümüzdeki toplumsal değişimlerden açıkça görülebilmektedir.

Toplumsal sistemde görülen sosyal ve kültürel değişimlerden etkilenenler arasında yaşlılar da bulunmaktadır. Hatta bu değişim sürecinden en çok etkilenen nüfus grubunun yaşlılar olduğu söylenebilir. Sosyo-kültürel değişimler ile yaşlı, yaşlılık dönemi ve yaşlı bakımı ilişkisini ele alan bu çalışmada; değişen aile yapısı, aile, arkadaş, komşu ve akrabalık ilişkileri, yaşlılığın toplumsal görünüşleri ve yaşlı bakımının birey, aile tutumları ve kamu politikaları üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Ayrıca endüstrileşme ve onun temel belirleyicisi olan modern yaşam biçiminin yaşlılığın değerlendirilmesi ve geleneksel bakım beklentilerine etkisi üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın Temel Varsayımları:

1. *“Toplumsal ve kültürel yaşamdaki değişimlerin toplumsallaşma ve gündelik yaşam süreçlerine etkisi; geleneksel toplumsal ilişkileri ve genç-yaşlı ilişkisini yaşlıların aleyhine olacak şekilde değiştirmiştir.”* hipotezi literatür taraması ve alan çalışması sonucunda doğrulanmıştır. Literatür taraması sonucunda endüstrileşme, modernleşme ve kentleşme süreçlerinin toplumsal ve kültürel yaşamda değişimler yarattığı ve bu değişimlerin birincil toplumsal ilişkileri etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Alan çalışmasına göre yaşlı bireylerin çoğunluğu eşleri ile birlikte ikamet etmekte (%48) ve yaşlının yaşaması gereken yer olarak “kendi evinde” seçeneğinde yoğunluk göstermektedir (%61,2). Çocuklardan beklenen davranış biçimlerinde “saygı ve sevgi”, “yardımcı olmaları”, “ziyaret etmeleri”, ile “birlikte yaşamak” en çok frekans toplayan seçeneklerdir. Yaşlıların günümüzde çocuklarıyla birlikte ikamet etmemesi başlı başına geleneksel toplumdaki aile biçiminin değişiminin bir göstergesi olmakla birlikte, yine de çocukların; saygı, sevgi, aile büyüklerine gerektiğinde yardımcı olmaları ve fırsat buldukça ve hatta sık sık ziyaret etme gibi davranışlarının ‘baba ocağı’ merkezli olması yaşlılar açısından geleneksel aile hayatına özgü bir beklenti olarak devam etmektedir. Yaşlılar, kendi gençlik dönemlerinde aile büyükleriyle birlikte vakit geçirdiği için günümüzde de bu davranışı çocuklarından beklemektedirler. Ancak günümüzde değişen yaşam koşulları bu isteği engellemektedir. Yaşlıların çocuklarıyla görüşme sıklığına bakıldığında her gün görüştükleri anlaşılmaktadır. Fakat bu görüşme biçimi yüz yüze gerçekleşmediği için yaşlıları tatmin etmemektedir. Yaşlıların çocuklarından beklediği davranışlar arasında “ziyaret etmeleri” seçeneğinin yer alması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Yaşlıların çocuklarıyla her gün görüşmesi, ancak bunun yüz yüze gerçekleşmemesi, birincil toplumsal ilişkilerin önemini kaybetmekte olduğunu göstermektedir. Yaşlılar bu beklentilerin, torunları tarafından da istenildiği düzeyde karşılanmadığını ve onlarla görüşmelerinin ve onlar tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerin daha seyrek olduğunu belirtmekte ve bundan dolayı torunlardan saygı bekleme frekansları da artmaktadır. Yaşlıların, aile dışındaki bireylerin oluşturduğu yakın çevredeki insanlardan da bazı memnuniyetsizlikleri olduğu tespit edilmiş ve bunun nedeni olarak da “iletişimsizlik” ve “beraberliğin olmaması” seçenekleri gösterilmiştir. Hayattan memnun olmama nedenlerinde ise “yalnızlık”, “çocukların ilgisizliği ve ihmali” en çok frekans toplayan seçeneklerdir. Araştırma verilerinden elde edilen bu sonuçlar, geleneksel toplumsal ilişkilerin tek taraflı olarak bozulduğu; yani çocukların içinde buldukları yaşam koşullarının etkisiyle (yaşlı ebeveyn-çocuklar ve torunlar) kuşaklar arasındaki fiziki ve moral ilişkilerin zayıfladığını; yaşlıların bu değişimi henüz içselleştiremediğini ve bundan dolayı modern yaşam koşullarından kaynaklanan bir süreç olarak yeterince kabullenilmediği şeklinde yorumlanmaktadır.
2. *“Modernleşme süreciyle birlikte toplumsal yapıda yaygınlaşan formel kurumsal yapılanma ve oluşumlar bireyci-pragmatik insan tipinin yaygınlaşmasına yol açmış, bunun yarattığı bir sonuç olarak da yaşlıların geleneksel bakım beklentileri, yerini kurumsal bakım taleplerine bırakmıştır.”* hipotezi de literatür taraması ve alan çalışması sonucunda doğrulanmıştır. Ancak bu talep öncelikle devlet desteğinde evde bakım hizmetleri olarak tezahür etmekte ve bunun yeterli olmaması durumunda; özellikle de yalnız yaşayanlar ve sürekli bakıma ihtiyaç duyan yaşlılar açısından kamusal bakım kurumlarında karşılanması arzusu daha çok ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar henüz yaşlıların huzur evi gibi kamusal mekânlara olan talebinin üst düzeyde oluşmadığını da göstermektedir. Yaşlıların hali hazırda kendilerine bakabilme durumu, eşlerinin bu konuda en büyük yardımcı konumunda olması gibi imkânlar, kamusal bakımın kendi evleri dışında gerçekleşme düşüncesinin oluşmamasında en önemli etken olarak görülmektedir. Alan çalışmasından elde edilen verilere göre yaşlı bireyler bakım ihtiyacını kendisi karşılamakta (%90,1) ve bakıma muhtaç bireyler yalnız yaşamının sorun oluşturduğunu düşünmektedir (%63,6). Yalnız yaşamının oluşturduğu sorunlar arasında yukarıda da belirtildiği gibi “birini arıyorum” seçeneği, gelecekte endişe duyma nedenlerinde ise “bakıma muhtaçlık” seçeneği en çok frekans toplayan seçenekler olarak öne çıkmaktadır. Yaşlı bireylerin çoğunluğu devlet kurumları tarafından desteklenen evde bakım hizmetini istediğini belirtmişlerdir (%89,4). (p=,004) Yaşlılar, evde bakım hizmetinde kim rol almalı sorusuna ilk olarak eş/aile üyesi yanıtını vermişlerdir. Evde bakım hizmetinden sonra olması gereken bakım hizmetinde ise “kurum bakımı” ikinci en çok frekans toplayan

seçenektir. Yaşlılar bakım hizmetine dair çözüm önerilerinde “bakıcı” ve “günlük yardımcı” olması gerektiğini belirtmektedirler. Yaşlı bireylerin ikamet ettikleri yerde istedikleri hizmetler arasında “evde sağlık kontrolleri”, “evde bakım hizmeti”, “evde temizlik yardımı”, “günlük yemek hizmeti”, “yaşlı evi/yaşlı bakım evi” gibi kurumsal bakım talepleri bulunmaktadır. Örneklem grubunun yaşlı bakımına dair beklentileri bütüncül olarak değerlendirildiğinde geleneksel ailedeki bakım modelinin bir hayli değiştiği görülmektedir. Yaşlı bireylerden evli olanlar, genel olarak bakım konusunda eşlerini öncelikle bakımını yapacak kişi olarak görmekte ancak yaşın ilerlemesiyle birlikte eşin ölümü, yalnız kalma, engellilik, kronik rahatsızlıkların artması gibi koşullar oluştuğunda, diğer aile yakınlarından ziyade, kamusal alandan bir bakım hizmeti talep etme eğilimi yükselmektedir. Aile üyesi bakımlarını üstlene dahi kamu kurumlarından bakıcı ya da sağlık hizmeti gibi beklentileri bulunmaktadır.

Öneriler:

- Yapılan çalışmada yaşlılık dönemine ilişkin tutumun genel olarak olumsuz olduğu gözlenmiştir. Ülkemizde yaşlı nüfusun artmasına bağlı olarak tüm toplum üyeleri için eğitim kuruluşları ya da kitle iletişim araçları yoluyla yaşlılık olgusu ve yaşlı bakımıyla ilgili bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Kronik hastalığı, engeli veya bakıma ihtiyacı bulunan yaşlıların sağlık hizmetlerine erişimi için yeni stratejiler geliştirilmelidir. Örneğin; yalnız yaşayan, temel günlük ihtiyaçlarını karşılayacak yeterliliği olmayan ve yatağa bağımlı olan yaşlılar için evde sağlık kontrolleri sistematik hale getirilmeli; temel gıda ve hijyen ihtiyaçlarına yönelik hizmetler, kırsal ve kentsel alanda ikamet eden her yaşlıya ulaştırılabilir kılınmalıdır.
- Emekli aylığı olmayan ya da yetersiz olduğunu düşünen çok sayıda yaşlı bulunmaktadır. Yaşlı bireylere gelir düzeyini artırmaya yönelik ekonomik destek sunulmalıdır. Ayrıca yaşlılık döneminde de bireylerin toplumsal yaşamdan kopmasını engellemek amacıyla; fiziksel ve mental sağlık durumlarına uygun etkinliklere yönlendirme yapılmalıdır. Bu etkinliklere yaşlıların katılımını teşvik edici araçlar ve imkânlar sağlanmalıdır (Örneğin; yaşlılar için yaşam merkezleri, ulaşım araçları, rehberlik hizmetleri ve etkinlik giderlerine yönelik diğer destekler).
- Yaşlı bireylerin ikamet ettikleri yerlerde fiziksel, mental ve sosyal gerilemelerini önlemek amacıyla yaşlı parkı, yürüyüş yolu, çeşitli spor, kurs, oyun gibi fiziksel ve mental çabayı teşvik edecek etkinlik ve sosyalleşme alanları yapılmalıdır.
- Başta bakıma ihtiyacı olan ve bakım hizmetini sağlayacak yakını olmayan yaşlılar için ev ortamına benzer yaşlı bakım evleri yapılmalı ve yaşlı nüfusun gelecekte çok daha fazla artacağı öngörüsünün bir sonucu olarak önerilen tüm hizmetlerin üretilebileceği yaşlı yerleşkelerine yönelik planlama ve uygulama çalışmalarına başlanmalıdır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R., Karan, M. A., Saraç, M., Aydın, İ., Farımaç, H. ve Yücel, N. (2012). Giriş. A. R. Abay ve Y. B. Doğan (Ed.), *İstanbul yaşlılık çalışmaları kitabı* içinde (s. 9-15). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Akın, G. (2003). İnsanın ortaya çıkışı ve toplumsal davranışları. V. Kalıncı (Ed.), *Yaşlılık disiplinleri arası yaklaşım, sorunlar, çözümler* içinde (s. 35-57). Odak Yayınevi.
- Akkaş, H. H. ve Tekir, O. (2013). *Demokrasinin gelişmesi ve sürdürülebilirlikte sosyal sermaye* (2. Baskı). Kadim Yayınları.
- Aközer, M., Nuhrat, C. ve Say, Ş. (2011). Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Aile ve Toplum Dergisi*, 7(27), 103-128.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.

- Arun, Ö. (2008). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: kaliteli yaşlanma üzerine senaryolar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 313-330.
- Başak, M., Gölgeçen, Y. ve Güneş, G. (2015). Yaşlılık dönemi hastalıkları ve sosyal hizmet. H. Ceylan (Ed.), *Modern hayat ve yaşlılık içinde* (s. 97-129). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Bulduk, E.Ö. (2014). Yaşlılık ve toplumsal değişim. *TSA Dergisi*, 18(2), 53-60.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Palme Yayıncılık.
- Canatan, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal ilişkiler ve kuşaklararası etkileşim. H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi içinde* (s. 139-157). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ceylan, H. (2015). Sosyal değerden sosyal soruna yaşlılık: geleneksel toplumsal modern topluma değişen yaşlılık. H. Ceylan (Ed.), *Modern hayat ve yaşlılık içinde* (s. 25-53). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. Legal Yayıncılık.
- Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]. (2007). *Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı*. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Devlet Planlama Teşkilatı.
- Durak, M. (2012). Yaşlılık döneminde psiko-sosyal ve bilişsel gelişim. H. Bacanlı ve Ş. I. Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi içinde* (s. 273-308). Açılım Kitap.
- Durgun, B. (2015). *Yaşlılık ve yaşlılara sunulan hizmetler* (2. Baskı). Yalın Yayıncılık.
- Elbaş, Ö. N. ve Arpacı, F. (2003). Yaşlı bireyin evde sağlık bakımı. V. Kalıncara (Ed.), *Yaşlılık disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler içinde* (s. 80-98). Odak Yayınevi.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu* (2. Baskı). Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Ersanlı, E. (2008). Yaşlıya bakım hizmetleri. K. Ersanlı ve M. Kalkan (Ed.), *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık içinde* (s. 173-189). Pegem Akademi.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2010). *Yaşlı refahı yaşlılar için sosyal hizmet*. Kilit Yayınları.
- İnce, A. (2017). Değer ile sorun arasında Türkiye’de yaşlılarla ilgili toplumsal değer yargıları (din bilimleri perspektifinden bir inceleme). *Journal of Sakarya University Faculty of Theology (SAUIFD)*, 19(36), 83-112.
- Kalaycı, I. ve Özkul, M. (2017). Geleneksel kalabilsem modern olabilsem: modernleşme sürecinde yaşlılık deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(18), 90-110.
- Kalaycı, I. ve Özkul, M. (2018). Modernleşme sürecinin toplumsal mağdurları olarak yaşlılar: Türkiye’de yaşlı istismarı ve ihmali. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (43), 92-119.
- Karakuş, B. (2018). *Türkiye’de yaşlılara yönelik hizmetler kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Kayagil, M.E. (2015). Yaşlılık meselemiz. *Düşünce Dergisi*, (2), 214-220.
- Kırdı, N., Akyar, İ., Doğan, N. ve Tangören, M. E. (2009). *Dün bugün ve yarın yaşlılık*. Yaşlılık Platformu Yayınları.
- Koçman, A. (2006). Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık ve bakım güvencesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 17(2), 109-113.
- Kongar, E. (1991). Türkiye’de aile yapısı, evrimi ve bürokratik örgütlerle ilişkileri. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Der.), *Aile yazıları 2 kültürel değerler ve sosyal değişme içinde* (2. Baskı, s. 60-89). Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Korkmaz, N. ve Yazıcı S. (2014). *Küreselleşme ve yaşlılık eleştirel gerontolojiye giriş*. Ütopya Yayınevi.

- Kurtkoparan, H. (2020). Y kuşağı gençliğinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutumları: Nevşehir örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 13(1), 48-55.
- Lehr, U. (1994). *Yaşlanmanın psikolojisi*. Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı.
- Mavili, A. (2015). Yaşlılık, yaşlanma ve sosyal hizmet. H. Ceylan (Ed.), *Modern hayat ve yaşlılık içinde* (s. 1-23). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mutlu, A., Reyhan, H. ve Doğan, H. H. (2016). *Kentleşme*. Palme Yayıncılık.
- Müftüler, G. H. (2018). İstanbul’da yaşlılık ve yaşlılığın yapısal değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 58-80.
- Nirun, N. (1994). *Sistemik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 73.
- Özbay, F. (2015). *Dünden bugüne aile, kent ve nüfus*. İletişim Yayınları.
- Özensel, E. (2015). *Türkiye’de kırsal yapıların dönüşümü: Kır sosyolojisi*. Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Özgür, Ö. ve Sabbağ, Ç. (2014). *Kırsal alanda yaşlılık Adıyaman Samsat örneği*. Adıyaman Üniversitesi ve SABEV Ortak Yayını.
- Özkul, M. ve Kalaycı, I. (2015). Türkiye’de yaşlılık çalışmaları. *Sosyoloji Konferansları*, 2(52), 259-290.
- Özkul, M., Kalaycı, I. ve Aslan, A. (2017). Yaşlılık ve kadın sorunlarını toplumsal sermaye perspektifinden düşünmek. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 366-386.
- Özmete, E. (2017). Yaşam boyu sağlık ve sağlıklı yaşam kültürü. İ. B. Akçakaya ve E. Özmete (Ed.), *Türkiye aktif ve sağlıklı yaşlanma zirvesi 2017 içinde* (s. 16-47). Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (YAŞAM).
- Özmete, E. ve Dinç, B. (2020). Yaşlıların göç ve yerinde yaşlanma bağlamında kentsel dönüşüm ile ilgili değerlendirmeleri. *Sosyal Politika Çalışma Dergisi*, 20(46), 197-234.
- Raosoft. (2020). *Örnekleme boyutu hesaplayıcı*. <http://www.raosoft.com/samplesize.html> adresinden 26 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- Reed, J., Clarke, C. ve Macfarlane, A. (2015). *Nursing older adults yaşlı bakım hemşireliği*. (A. Karadokvan, Çev.), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Salur, G. (2018). Yaşlılık ve bilişsel süreçler. A. Duben (Ed.), *Yaşlanma ve yaşlılık disiplinler arası bakış açıları içinde* (s. 9-28). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Saygılı, S. (2011). *Yaşlılık psikolojisi*. TÜRDAV Yayın Grubu.
- Sever, H. (2020). Yaşlı bireylerin geniş aileden kopuş nedenleri ve alternatif yaşam aranjmanlarına dair algıları: Gaziantep örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Sevinç, G., Kantar Davran, M. ve Sevinç, M. R. (2018). Türkiye’de kırdan kente göç ve göçün aile üzerindeki etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70-82.
- Seyyar, A. (2013). *Engelli ve yaşlı hizmetlerinde sosyal bakım* (3. Baskı). Rağbet Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (2. Baskı). (T. Birkan, Çev.), Metis Yayıncılık.
- Simmel, G. (2013). *Modern kültürde çatışma*. İletişim Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık sosyolojisi yaşlılığın toplumsal yörüngeleri*. Dora Yayınları.
- Tomanbay, İ. (2015). Sosyal bakımda yeni yaklaşım, yeni anlayış, yeni çözüm modeli: yaşam destek terkten telebakıma bir yolculuk. H. Ceylan (Ed.), *Modern hayat ve yaşlılık içinde* (s. 131-175). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de yaşlılığın yapısal değişimi*. Koç Üniversitesi Yayınları.

- Tufan, İ., Kılavuz, A., Özgür, Ö., Ayan, F., Gürdal, F. Y. ve Engin, B. (2019). Türkiye’de gerontoloji atlası: Yaşlı yoksulluğu yalnızlık üzerine bulgular. *Geriatric Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Türel, G. (2003). Yaşlılar için kentsel servisler. V. Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler* içinde (s. 80-98). Odak Yayınevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2018). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2018*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri> adresinden 17 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2020). *İstatistiklerle yaşlılar*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2019-33712> adresinden 21 Eylül 2021 tarihinde alınmıştır.
- Yılmaz, S. (2012). *Türkiye’de ailenin dönüşümü*. Divan Yayınları.
- Zıplar, T. Ü. (2015). Dünya’da ve Türkiye’de yaşlılık hizmetleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 173-194.